

ԱՎԱԽՔԻ

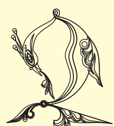
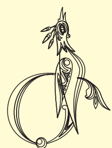
ՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ

ԵՔԻԱԹՆԵՐ

«ՄԻՏՔ» ՎԵՐԼՈՒԾԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

ԱՎԱԽՔԻ ՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՔԻԱԹՆԵՐ

Երևան, 2012

ՀՏԴ 398.2
ԳՄԴ 82.3(0)
Ջ 360

ԿԱԶՄՈՂՆԵՐ՝
պատմական գիտությունների թեկնածուներ
Վահե ՍԱՐԳՍՅԱՆ, Էդուարդ ԱԲՐԱՀԱՄՅԱՆ

ԳԻՐՔԸ ԼՈՒՅՍ Է ԸՆԾԱՅՎԵԼ ՀՀ ՍՓՅՈՒՌՔԻ
ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ԱՋԱԿՑՈՒԹՅԱՄԲ

Գրքի հրատարակման նյութական ծախսերը հոգացել է «Էլիտ Գրուպ» ՓԲԸ-ի գլխավոր տնօրեն Արմեն Մկոյանը

Ջավախքի ժողովրդական հեքիաթներ / «Միտք» վերլուծական կենտրոն,
Ջ 360 Կազմ.՝ Վ. Սարգսյան, Է. Աբրահամյան.-Եր.:«Միտք» վերլուծական կենտրոն, 2012. 72 էջ:

Ներկայացվող ժողովածուում առաջին անգամ փորձ է արվել հայ անվանի ազգագրագետների կողմից մինչ օրս գրի առնված և տարբեր գրքերում հրատարակված Ջավախքի ժողովրդական հեքիաթներն ընթերցողին ներկայացնել մեկտեղված տեսքով:

ՀՏԴ 398.2
ԳՄԴ 82.3(0)

ISBN 978-99941-2-635-4

ԵՐԿՈՒ ԽՈՍՔ ԱՅՍ ԳՐՔԻ ՍՏԵՂԾՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

Ջավախքի հեքիաթների սույն ժողովածուի հիմքը կազմում են երկու հրատարակություններ: Առաջինը՝ Հայոց Ազգագրական ընկերության Ախալքալաքի մասնաճյուղի կողմից 1911 թ. Ալեքսանդրապոլում հրատարակած «Պառավաշունչ» գրքույկն է, որտեղ տեղ են գտել հայ նշանավոր ազգագրագետ և բանահավաք Ե. Լալայանի կողմից գրի առնված Ջավախքի ժողովրդական չորս հեքիաթներ: Երկրորդը՝ ՀՍՍՌ ԳԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի կողմից հրատարակած «Հայ ժողովրդական հեքիաթների» IV հատորն է, որտեղից վերցրել ենք Ջավախքի ժողովրդական հեքիաթների մնացած չորս գործերը:

Չնայած «Հայ ժողովրդական հեքիաթների» IV հատորում Ջավախքի ժողովրդական բոլոր ութ հեքիաթների տեղ գտնելուն, մենք նպատակահարմար ենք գտել չորս հեքիաթները վերցնել հիշյալ «Պառավաշունչ» ժողովածուից, քանի որ այն հրատարակվել է հեղինակի՝ Ե. Լալայանի կենդանության օրոք և լեզվառճային առումով ավելի հարազատ է Ջավախքի բարբառին: Բացի այդ, ՀԺՀ IV հատորի նշյալ չորս հեքիաթները նույնպես արտատպվել են «Պառավաշնչից»:

Մնացյալ չորս հեքիաթներից, որոնք վերցված են «Հայ ժողովրդական հեքիաթների» IV հատորից, երեքը ՀՍՍՌ ԳԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտը հրատարակել է արխիվային ձեռագրերի հիման վրա: Այդ ձեռագրերը պահպանվում են Բանահյուսական արխիվում (Երվանդ Լալայանի ֆոնդ, գործ 1, N 899), վերջիններիս վրա դրված է «Ե. Լալայանի խմբարշավ» կնիքը: ՀԺՀ IV հատորի մեկ հեքիաթ էլ, որը զետեղել ենք սույն գրքույկում, իր հերթին արտատպված է «Ազգագրական հանդեսից» (19-րդ գիրք, էջ 158): Հեքիաթը գրի է առել Ե. Լալայանը:

Փաստորեն, սույն պատկերազարդ գրքույկում տեղ են գտել մինչ այժմ գրի առնված և տարբեր կերպ հրատարակված Ջավախքի ժողովրդական ութ հեքիաթներ: Վերջիններից հինգը գրի է առել Հայոց մշակույթի հենասյուներից մեկը հանդիսացող ջավախքյան մշակույթի երախտավոր, Ջավախքի ազգագրության և բանահյուսության մեծ նվիրյալ Երվանդ Լալայանը, իսկ մնացյալ երեքը գրի են առնվել վերջինիս կողմից 1911-1916 թթ. ղեկավարած խմբարշավի արդյունքում՝ հայ ժողովրդական բանահյուսության այլ նվիրյալների կողմից: «Էրզրումում մարդ չեղավ, Ստամբոլում աղա էղավ» վերնագիրը կրող հեքիաթը չի ներառված ՀԺՀ IV հատորի «հիմնական տեքստեր» բաժնի Ջավախքի հեքիաթների շարքում, այստեղ կա միայն յոթ հեքիաթ: Նշված հեքիաթը հատորի խմբագիրը տեղադրել է նույն գրքի «1-ին հավելված» բաժնում («*1*-ին հավելված» բաժնում զետեղված են այն հեքիաթները, որոնք բովանդակությամբ թույլ են, չունեն գեղարվեստական-պատմողական այն վարպետությունն ու արժեքը, ինչ-որ հիմնական տեքստեր բաժնինը): «Կախարդ Արապը» հեքիաթը վերցրել ենք ոչ թե ՀԺՀ IV հատորի «հիմնական տեքստեր» բաժնի Ջավախքի հեքիաթների շարքից, այլ նախընտրել ենք նույն հեքիաթն արտատպել «2-րդ հավելվածից» (այստեղ զետեղված են հատորի հիմնական տեքստերից վերցրած՝ յուրաքանչյուր խմբից մեկական հեքիաթ, տվյալ տեղավայրի խոսվածքի ձևաբանական ու արտասանական առանձնահատկությունների գիտական ճշգրիտ տառադարձությամբ):

Գիրքը կազմելիս հավատարիմ չենք մնացել ՀՍՍՌ ԳԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի «Հայ ժողովրդական հեքիաթներ» հատորյակի՝ հեքիաթների դասավորման սկզբունքին, այն է՝ սկզբում դնել հրաշապատում (կախարդական), ապա իրապատում (կենցաղային) հեքիաթները: Գրքում հեքիաթները դասավորել ենք՝ սկզբում բնագրային հերթականությամբ դնելով «Պառավաշնչի», այնուհետև մնացյալ՝ ՀԺՀ IV հատորյակից արտատպվող հեքիաթները: Հակառակ սրան՝ բոլոր հեքիաթներն արտատպելիս վերջիններս չենք ենթարկել որևէ խմբագրական, սրբագրական, լեզվաոճական կամ այլ կարգի փոփոխման: Հեքիաթներն արտատպված են «Պառավաշնչից»՝ այնպես, ինչպես կան, պահպանել ենք նաև ՀԺՀ IV հատորի խմբագրական կոլեգիայի և կազմողների բոլոր մշակումներն ու իրականացված խմբագրական-սրբագրական աշխատանքները:

Վերջում ավելացնենք, որ սույն ժողովածուի յուրաքանչյուր հեքիաթի վերջում ՀԺՀ IV հատորից արտատպել ենք տվյալ հեքիաթի անձնագիրը, որի միջոցով ընթերցողը մանրամասն տեղեկություններ կստանա հեքիաթի ստեղծման թվականի, վայրի, գրի առնողի, հրատարակման աղբյուրի, բարբառային տեսակի և այլնի մասին: Քանի որ «Պառավաշնչում» չկան այդպիսի անձնագրեր, ապա այդ չորս հեքիաթների անձնագրերը նույնպես վերցրել ենք ՀԺՀ IV հատորից: Անձնագրերն արտատպելիս՝ վեհիրջիններիցս կրճատել ենք այն մասերը, որոնք տվյալ հեքիաթի սյուժեն համեմատում են կամ նմանեցնում ինչպես IV, այնպես էլ նախորդ հատորներում տեղ գտած այլ շրջանների ժողովրդական հեքիաթների հետ:

Ջավախքի ժողովրդական բանահյուսության այս եզակի գանձերը, որոնք պահպանել և մեր մշակույթի երախտավորներին է պահ տվել ջավախահայությունը, իրենց մեջ պարունակում են վերջինիս նիստ ու կացի, կենցաղի, տարբեր սովորույթների ու հավատալիքների բոլոր արտահայտչաձևերը: Սյուժեներում ամենուր գերիշխում է արդարությունը, որն արտահայտված է թագավորի, արդար դատաստանների, դավաճաններին, չարերին անխնա պատժելու իրողությունների տեսքով: Այսպիսի հեքիաթների առկայությունը վառ ապացույցն է այն բանի, որ արդարություն կոչված վեհ ու մարդկային զգացումն ի սկզբանե արմատացած է եղել ջավախահայության գիտակցության մեջ, զգացում, որը ծնվելով յուր էթնիկ բնօրրանում ապրող հայ ազգի այդ հատվածի հետ՝ ապրում է նրանից անբաժան:

Ի վերջո՝ այս հեքիաթներն անփոխարինելի շտեմարան են նրանց համար, ովքեր կուզենան առավել մոտիկից ծանոթանալ հայոց մայր բարբառներից մեկի՝ «կը» ճյուղին պատկանող Կարնո հիասքանչ բարբառի հետ, որից քիչ է տարբերվում Ջավախքի (Ախալցխա-Ախալքալաք-Ծալկայի) գավառաբարբառը:

պ.գ.թ. Վահե ՍԱՐԳՍՅԱՆ

ԱՆԹԻՒՈՒ ԱՇԽԱՐՔ ԷՐԹՑՈՂ ՏՂԱՆ

ըլլի կը չի ըլլի՝ մէ թաքաւորմ գըլլի: Ատիկ կունենայ կը իրեք տղայ: Տղաքն օր հասնին կը՝ թաքաւորը կըսէ կը թը՝ էկէք ղայեօղներղ ցկէք, ում դուռն օր ընկաւ՝ անոր աղջիկը առնենք ծեզի: Գուգան ցկեն կը, մենծինը գըյնի կը մէ հարըստիմ, միջնակինը՝ մէ իշխընիմ դուռ, ատոնց աղջիկները կառնեն: Պզտըկինը կերթայ ծովին ղրաղը մէ գորտիմ' փոր խրի կը: Տղան կերթայ տեսնի կը գորտը, կըսէ. «Յըլպտ իմ բաղդս ա աս էր», վերցընէ դնէ կը եաղլուխիմ' մէջ բերէ կը հօրը: Յարը հորսոտիկը վրան ու գուզէ օր տղին գլխատել տայ. իշխըններըը, մարը մէջ գըյնին, թաքաւորին հերսը գիջեցնեն: Տղան աղաչէ կը թը՝ գորտը մէ օթախմ' ցկեն, էրթայ մնայ: Տանին մէ մունտառ օթախմ' ցկեն կը վար: Տղան մէկալ օրը գուգայ օր գորտը տեսնի, սիրտը քաշէ կը, չի համբիրէ, տեսնի կօր ան մունտառ օթախը հայլի է դառէ, գորտն ա մէ քօշամ քուչուրեր է: Կառնէ անմէն ինչ, խառնէ կը իրար ու գելլէ դուս, դռան յետևը պահ մտնի կը, ծակէն կաշէ: Մէնմ տեսնի կ'օր գորտը վրայէն փոստը ցկեց ու էրկնային լուս աղջիկմ' դառաւ: Անոր շախուէն մութ պատերը լուս տուին: Յընը ջանմսան տղայ, դուռը բանայ ու վազզէ գրկէ ատոր. ատիկ չաշմիշ գլլի օր փախչի էրթայ փոստն հագնի, տղան անորէն առաջ խլէ կը փոստն ու ցըկէ կը թնդիր, վառէ կը: Արթղ գլլին մարթ ու կնիկ, իրար հետ սիրով ապրին կը:

Մէ օրմ' թաքաւորը տեսնի կ'օր իրեն ղոնախանին մէ

շաւխմ' է դիպէ. մարդ դրկէ կ'օր իմանան թը ադ ինչէն է: Կերթան, գուգան թը՝ դոնախանին դէմը մէ աղջիկմ' է կայնէ, անպէս աղջիկմ' օր՝ սադ աշխրքին մէջը անգըտնուելիք, լուսն էրեսէն կաթէ կը. ատ շաւխը անորէն է դիպէ: Թաքաւորը դուս գելլէ տեսնի կը ադ աղջկան՝ խելքը գլխէն կերթայ, սիրտը խմէ կը՝ հըմը ինչ էնես օր իրեն հարսն է: Օրմ' էրկուս՝ ատիկալ զաւթ չի ըլլի, միտքը դնէ կ'օր տղին գլոխը աղէ ու ատոր ինքը առնէ: Կանչէ կը տղին, կըսէ. «Դու պիտի էրթաս ընծի անպէս չատըրմ բէրես օր՝ սադ դոշունս տակը հաւքի, թը չը՝ գլոխդ կըռել կուտամ: Տղան հասկընայ կը բանը, մոլորը գըյնի ջանը. խեղճ ու սէֆիլ գուգայ տուն. օ սահաթ կնիկը դէմ կը վազզէ, փաթթուի կը վիզը, հարցընէ կը թը՝ ընչի՞ է տխրէ: Ան ա բան չի պահէ, կըսէ կը թը՝ թաքաւորը իրմէն անպէս չատըրմ ուզեց, օր սադ դոշունը մէջը հաւքի: «Աման, կըսէ կնիկը, ատ ա բան է՞ ու, քընը խանում մարիկիս ըսէ թը՝ աղջիկդ ձեր պզտի չատըրը ուզեց, առ տար իրեն»: Ասիկ կերթայ ծովին քէանարը, կանչէ կը խանում մարիկին: Մէ խանում խաթուն կնիկմ' գելլէ դուս: Ասիկ կըսէ կը թը՝ ձեր աղչիկը ձեր պզտի չատըրը ուզեց: Լա'ւ, կըսէ կնիկը, սըկի կը ջրին տակն ու մէմ ա գելլէ երեսը, մէ դոճա չատըրմ' կուտայ փեսին: Փեսան շնորհակալ գլլի, ուրախ ուրախ կառնէ, տանի կը թաքաւորին, թաքաւորը չատըրը զարնել կուտայ, սադ դոշունը մէջը թօփ գլլի, կէսն ա բաց կը մնայ: Թաքաւորը մաթ մնայ կը: Նորէն կանչէ կը քովը՝ կըսէ թը՝ պտի թեզմ' էրթաս, կակլի մեծութեան մառջանմ բերեմ, թը չը՝

գլոխդ կռռել կուտամ:

Ասիկ կէնա խեղճ ու սէֆիլ գուգայ կը տուն. կնիկը գիմանայ՝ կէնա մօրը քովը ղրկէ կը: Փեսան կերթայ ծովին քէանարը կանչէ կը զոնքնչին դուս, աղաչէ կ'օր մէ հատմ' կակլի մեծութեան մառճանմ' տայ: Ա ա կըսէ կը թը՝ ասպէս գընը՝ մէ դևմ' ռաստ գուգայ, իմ կողմէս ըսէ անոր՝ կուտայ կը: Ասիկ ցըցուցած ճամփով կերթայ կը, մէ ղոճա դևմ' ռաստ գուգայ, կըսէ խանում մարիկն ըսաց օր ինձի կակլի մեծութեան մէ մառջանմ' տաս: «Լաւ, կըսէ դևը, քալէ կնկանըս քովը տամ»: Քիչմ' կերթան, տեսնին կ'օր մէ ուրիշ դևմ' է նստէ, մէ ծիծը ցկերը է մէ ուսը՝ մէկալը մէկալ ուսը, փութմ' ա ղուրղուշուն ցկեր է բերանը չթըր-չթըր ծամէ կը: Աս դևը քաշէ կը թուրն ու կնկանը գլոխը կռռէ կը. կռռիլը գիմանայ՝ արունը կակլի մեծութեան մառջան կռռած թապլէ կը:

«Տէ', կըսէ դևը, ժողվէ ինչքան գուզես»: Ասիկ ծոցն ու ջեբերը լըլէ կը, կըսէ. «Հերիք է, ալ տեղ չունիմ»: Ադ վախթը դևը ծոցէն հանէ կը եափրաղմ' ու քսէ կը կնկանը գլխուն. կնիկը օ սահաթ սաղնայ կ'ու ծամէ կը ձութը: Տղան ուրախ ուրախ գուգայ, քանիմ մառջան կուտայ կը թաքաւորին: Թաքաւորը դիա կատղի կը, կանչէ, կըսէ կը թը՝ մարըդ օր մեռաւ խազնին բալնեստանը հետը տարաւ, պիտի էրթաս, բերես, թը չը՝ սաղ տեղդ անկաճդ թողնիմ կը: Տղան կէնա կերթայ ծովին քէանարը, խանում մարիկին կանչէ կը դուս, կաղաչէ օր իրեն մէկալ աշխարքը ղրկէ, էրթայ մօրէն խազնին բանլինքը բերէ: Խանում մարիկը դուս հանէ կը կարմիր,

ճերմակ, մէմա սև ծիմ, լողացնէ, շփէ կը, ետև ա հարցընէ կը թը՝ վե՞րը կրնայ ատ տղին անթիու աշխարքը տանի ետ բե-րէ: Ճերմակը կըսէ կը թը՝ ես տանիմ բերեմ կը: Տղան նստի կը ծիուն, ծին կըսէ՝ աչքերդ խփէ ու բաց. խփէ ու բանայ կը, տեսնի կ'օր գետնին տակը մէ մութ տեղմ են:

Քիչմ' առաջ կերթայ՝ տեսնի կ'օր, մէ հարսմ' տէյմ'օր բու-կը ջրի մէջ խրուած՝ մէալամիշ գըլլի թը՝ծարաւ մեռայ: Կեր-թայ քովը, կըսէ՝ ատ ինչէ՞նէ օր տէյմ'օր բուկտ ջուրն էս խրէ ու պուտմ' ջուր չես կրնը խմէ: Անա թը՝ մէմ' դու առաջ ըսէ ո՞ւր կերթաս:

«Կերթամ օր մօրէս խազնին բանլինքը առնիմ տանիմ»:

Լաւ, կըսէ, անտեղ գնացողը եդ չի դառնայ, էակար ետ դառցար՝ կըսեմ: Չըմը տեսնիմ՝ կըսեմ կ'օր մեղք ես, ա'ռ իսի էրկու խնձորը, դռնէն օր նես պիտի մտնիս, էրկու կողքը աս-լանմ' ու ղափլանմ' են կապած, մէկը տո'ւ մէկին, մէկալը մէ-կալին՝ նես մտի:

Ատիկ կ'առնէ խնձորները՝ կերթայ: Կերթայ, տեսնի կ'օր մէ կաշում' վրայ մարթ ու կնիկ նստել ծեծկուին կը: Մօտե-նայ կըսէ կը թը՝ ախր ի՞նչ էք էրէ օր ծեծկուիք կը:- Թը գընը էկէր ետ էկար, կըսենք կը:

Ասիկ ալի առաջ կերթայ, տեսնի կը կնիկմ' մէ ձեռքը կրա-կի մէջ, օխթը ունկանի պղինձը վրան: Ասոր ա հարցընէ կը թը՝ ինչի՞ ձեռքը կրակը դրեր վառէ կը. ան ա ալի ան կըսէ կը թը՝ անտեղ էրթըցողը ետ չի գայ, թը ետ էկար՝ կըսեմ: Քիչմ'

ա առաջ կերթայ, տեսնի կ'օր մէ ալաղափում, էրկու կուշտը մէ ասլանմ' ու ղափլանմ' են կայնէ, հանէ առաջի հարսի տուած մէ խնձորը մէկին կուտայ, մէկալը մէկալին. ատոնք ետ քաշուին կը, ատիկ դուռը բանայ, մտնի կը նես: Օ ըհաթ անմահական հոտը բուրէ կը, տեսնի կը մօրը լուս կռած, անթառական ծաղիկ բոլորը բուսած: Կերթայ մօրը ձեռքը պագնէ, կըսէ կը թը՝ հարըս խազնին բանլինքը գուզէ կը: Մարը լցուի կը, գուլայ. «Խազնին բանլինքը իրեն քովն է, կըսէ, անիկ միտքը դրեր է օր՝ քեզի ըպանէ: Առ իսի եափրաղը՝ գընը, ֆէնդովմ բալքի գլոխդ ազատես»:

Ասիկա գուլայ, կէնէ թը փաթթուի, լուսիմ' պէս ձեռքէն գել-լէ. դառնայ կը ետ, գուգայ ան կնկանը քովը, օր ձեռքը կրա-կին մէջ դրեր, վառէր կը: Անիկ զարմանայ կը, կըսէ. Աֆ-ֆարըմ տղայ, ինսընի չերթցած տեղը դու գնացիր:

Չէ, կըսէ ասիկ, դուն ան ըսէ թը՝ աս ինչի՞ ձեռքդ կը վառես:

«Մեղքս ինչ պահեմ, կըսէ կնիկը, անթիու աշխարքն օր խապ կէնէինք, կաթին մէջ վիրահա ջուր խառնէի կը, հիմի ան է, քաշեմ կը:

Ասիկ կանցնի, կերթայ մէկալին քովը, ալի անպէս հարց ու փորձ կէնէ. անոնք ա կըսեն կը թը՝ անթիու աշխարքը էր-կուսիս աչքն ա դուսն էր, սիրուն հարսմ' ըլլիր՝ ես կը սիրէի, սիրուն մարդմ' ըլլիր, ան կը սիրէր, հիմի ես ասոր կը ծեծեմ թը՝ մեղքը քուկդ է, ան ա ինձի կը ծեծէ, թը քուկդ է, թող դու ուրիշի չըսիրէիր, օր ես ա չսիրէի:

Կանգնի կերթայ առջինին քովը. անա կըսէ կը թը՝ արտըւորին օր ջուր տանէի կը, ծառաւ ճամփորթիմ ջուր չտուի, հիմի ես ծառաւ պապակիմ կը:

Տղան կանգնի, ծին կըսէ. «Աչքդ խփէ ու բաց»: Խփէ կ'ու բանայ կը, տեսնի կը իրենց դռան առաջն է. գիջնի, ծին բաց կը թողնէ, կերթայ նեւ: Կերթայ նեւ՝ փաքթուի կը կնկանն գուլայ, թը հարըս ինծի սըպանել գուզէ, բանլինքը իրեն քովն է:

«Ախ, կըսէ կնիկը, դուն օր իմ փոստս թընդիր չցկէիր, ես հիմի քեզի ազատել էի»:

Տղան հանուի կ'օր քնի. տեսնի կ'օր ծոցէն բանմ' ընկաւ, վերցընէ կ'օր բանլինք: Մի' սէ մօրը տուած եափրաղը բանլինք է դառցէ: Ուրախնայ կը, մութէ մութանց կուտայ կը հորը:

Յարը տեսնի կ'օր աս անգամ ա պըրծաւ էկաւ, կըսէ. «Պտի էրթաս անպէս մէ մէյմունմ' բերես, օր ինքը ըլլի մէ թիզմ', միրուքը օխթը թիզ»:

Կերթայ ալի ծովին քէանարը, խանուս մարիկին կաղաչէ, կառնէ մէ մէյմունմ', գուգայ: Գուգայ օր թաքաւորը ղոշունը կը խաղցնէ, տանի կը կուտայ:

Թաքաւորը կըսէ. «Տէ՞, մէմ' թո'ղ խաղայ, տեսնիմ շնորհքը»:

Մէյմունն օր սաղ զօրքին առաջը չի՞ խաղայ, ետև գուգայ թաքաւորի առաջ կայնի կ'ու կըսէ. «Թաքաւորն ապ-

ռաստ կէնայ, հարն օր օրդուն աշխատի սըպանէ, անոր ի՞նչ պատիժ պիտի տրուի»:

Թաքաւորը կարմըրի կը, հըմը ի՞նչ պիտի էնէ, սաղ ղոշունը իրեն կաշէ:

«Ինչ օր գուզես», կըսէ:

«Թո'ղ քար կռռի», կըսէ մէյմունը:

Օ' սահաթ թագաւորը քար կռռի կը:

Ղոշունն օր ատ հրաշքը տեսնի կը, ճուայ կը թը՝ տղին թաքաւոր գուզենք: Արթղ ատ տղան կնկանը կառնէ, թաքաւոր նստի կը:

Անոնք հասան իրենց մուրազին, դուք ա հասնիք ձեր մուրազին:

Տպագրվում է Երվանդ Լալայանի «Պառավաշունչ» (Ալեքսանդրապոլ, 1911) գրքույկից (էջ 5-11): Հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին ծանոթություն չկա: Հեքիաթը գրի է առել Երվանդ Լալայանը:

ԷՐԿՈՒ ԱԽՊԱՐ

ըլլի չի ըլլի էրկու ախպար գըլլի. մէկը զան-կին, մէկալը ֆուխարա: Ֆուխարին ալուրը պարպի կը, կերթայ զանկին ախպօրէն մէ մաղմ ալուր գուզէ կը, թը, ախպար, մէ մաղմ ալուր տո'ւ, ղուրպէթ էրթամ բերեմ, կուտամ կը: Ախպարը կըսէ կը, թը դուն տակդ փախուցեր պրծեր ես, էտև ո՞ւրտից պիտի տաս: Ֆուխարա ախպարը տուն կերթայ, կըսէ կնկանը, թէ աղջի, ե'լ, աւլէ ամբարին քեօշաները ու մէկ էրկու հացմ էրա', ես ֆէլս փոխել եմ, ղուրպաթ պիտի էրթամ, փարայ վաստկեմ: Կնիկը կաւլէ ամբըրին քեօշաներն ու մէ հացմ կեփէ, մարթը կառնէ ատ հացն ու գըյնի ճամփայ: Կերթա՜յ, կերթայ հասնի կը մէշիմ, գէլլէ մէ ծառիմ: Քիչմ կենայ կը, կաշէ օր մէ առջմ, գալըմ` ու մէմա մէ մուկմ: Գուքան կը ատ ծառին տակ: Ատոնք քիչմ հանգչին կը օրա` բանը եարանութեան զարնեն կը, առջն ու գալը կըսեն մկին թը` հէչ ի՞չ ունիս, մուկ ախպար: Մուկն ա կըսէ թը` կոտովմ' մէմ օսկի ունիմ աս ծառին տակը: Գալին կըսեն թը` դու ի՞նչ ունիս, գալն ա կըսէ թը, անտեղ մէ սիւրիւմ օչխար ունիմ, անոնց մէջը, մէ ղօչմ կայ, հըմը` անպէս մէ ղօչմ է, օր, ինչ հիւանդ ա օր ըլլի, անոր քեալլան ուտէ, մէկէ մէկ գէլլէ, լաւնայ կը: Առջին կըսեն. Դու ինչ ունիս. ան ա թը` ես ան քռչին մէջ վաթցուն գիւկիւմ օսկի ունիմ: Ասոնք բիթտուն մեր մարթը ծառին վրայ կիմանայ: Եփ օր ատոնք կերթան, մուկը հանէ կը իրան օսկեստանքը արէգըկին ակը չորցընելու: Ատ վախթը մարթը վար կիջնի

ծառէն, զարնէ մկին օթքը կոռռէ կը ու օսկեստանքը կառնէ կերթայ տուն: Ատոր էքսի օրը կերթայ սիւրիին միչէն ղօչը գողնայ, կուգայ կը տուն: Սապախտանը կանչէ կը թալլալին ու թանպէի կէնէ, թը քընը չարսուն, ճուայ ու ըսէ թը՝ վեվ հիւանդ ունի թող բերէ, ես լաւցընեմ կը: Ատ վախթը թաքաւորին աղջիկը շատ հիւանդ գըլլի: Եփ օր թաքաւորը գիմանայ, կանչէ ատ մարթուն իրեն քովը ու կըսէ կը թը՝ թ'էկէր աղջիկս լաւցուցիր, ի՞նչ օր ուզես, կուտամ կը, թը չը լաւցուցիր՝ գլոխըդ կռռեմ կը:

Մարթը, կըսէ կը, թը լաւցնեմ կը: Էքսի օրը ատ մարթըն է, օխթը պղինձ ջուր կը տաքցընէ ու անքան կը եռցընէ, օր օխթը պղինձ ջուրը մէ պղինձմ դառնայ կը: Ետև ատ մարթը փերել կուտայ թաքաւորի աղջկանը, լողացնէ կը ատ ջրով, պառկեցնէ կը, փերէ ատ ղօչին գլոխը կուտեցնէ: Էրկու օր էտև ատ մարթը կերթայ կը թաքաւորին ղօնաղ, օր տեսնի թը հիւանդը ինչը է: Թաքաւորը տեսնելուն պէս հրամմէ հրամմէով նես տանի, նստեցնէ կը, մէ լաւմ պատիւ կուտայ, ետև կըսէ կը թը, տէ մուրատ ուզէ, մուրատ տամ: Ատ մարթը կըսէ կը թը իմ մուրատս քու սաղութենդ է. եփ օր թաքաւորը շատ զոռէ կը, արթդ ատ մարթը կըսէ թը՝ ինծի պէտք է վաթ-ցուն դաւա, վաթցուն փետատ, վաթցուն մարթ: Թաքաւորը կըսէ թը ատ հէ՞չ, ղայտով բան ուզէ, մալ, դօվլաթ, փարա ուզէ: Մարթը ջուղապ կուտայ թը՝ թաքաւորն ապռաստ կե-նայ, ուրիշ բան չեմ ուզէ: Թաքաւորը հրամայէ կը թը չէ, ծե-ռաց բիթտուն ուզածնա կուտան կը ու ատ մարթը կերթայ

քռչին միջի օսկին բերելու: Կերթան թը չը՝ մարթը կըսէ թը՝ վերցուցէք ատ քուռչը, քուռչը վերցնեն կը ու տեսնին կը վաթցուն բեռ օսկի, բառնան կը դաւաներուն ու փերեն կը ատ մարթուն տունը:

Էքսի օրը ատ մարթը ղօնախըլըխ կէնէ: Մարթիկը կըսեն, աս մարթը տունը հաց չունի ուտելու, մեզի ի՞նչղ կը կանչէ: Չէրնէիսա բիթտունն ա կերթան կը: Ասոր ախպարը թէնէզիկ չի էնէ ֆուխարա ախպօրը տունը էրթըլու, ինչևիցէ, գուգան զօռով-շառով տանին կը: Նես մտնի կը թը չը, տեսնի կը մինտրները, տան սարքն ու կարգը, զարմանայ կը, կանչէ կը ախպօրը մէ ղրաղ, խոստովանեցընէ կը թը՝ ասքան դօվլաթը ինչղ ձեռք բերեց. ան ա չի պահէ, բիւթտուն պատմէ կը: Ասիկ օր գիմանայ, ինքն ա միտքը թնէ կ'օր ղուրպաթ էրթայ: Եփ օր տուն կերթան, աս զանկին ախպարն է կըսէ կնկանը թը՝ հաց էփէ, ես ա ղուրպաթ պիտի էրթամ, իմ ֆուխարա ախպարս քնաց, մալի փարի տէր էղաւ, ես չե՞մ ըլլի:

Էքսի օրը կերթա կը ան մեշան, ու գելլէ ան ծառը, որին վրայ ֆուխարա ախպարը էլեր էր: Ատ վախթը գուքան առջը, գալը ու մուկը: Առջը ու գալը հարցնեն կը մկին թը, ի՞նչի ես թթուէ, անա թը դուք օր գնացիք մէ մարթմ ծառէն իջաւ, օսկեստանս տարաւ: Գալին կըսեն դուն ինչի ես թթուէ, գալն ա կըսէ կը թը, իմ սիւրիւիս միջէն ղօչս գողցեր են: Առջին կըսեն, դուն ինչի ես մռութտ կախէ. անա կըսէ կը թը՝ իմ վաթցուն կիւկիւմ օսկիս են տարել: Մէմա մուկը վեր կաշէ տեսնի կ'օր ծառին վրայ մարթմ կայ, իմացնէ կը առջին ու

գալին: Առջը մռմռթալէն գելլէ ծառը ու վար գլորէ կը մարթուն. ետև վար գիջնի, իրեքը ախպար դառնան, զանկին մարթուն կուտեն կը: Ֆուխարա ախպարը գիմանայ օր իրեն զանկին ախպօրը ջանավարները կերել են, շատ տրորուի կը, լըլէ մէ կօտմ օսկի, տանի կը անոր կնկանը. է'հ, կըսէ, ի՞նչ էնենք, ան ա անոր ճակտին գիրն էր. ես իրեն ֆուխարա վախթըս աղաչեցի, պաղատեցի, օր մէ քիչմ ինծի ձեռք բռնէր, չերաւ, ան չերաւ, հըմը ես կենա չեմ մտեհան էնէ քեզի, առ աս օսկեստանը ու ասով եօլա քընը:

Տպագրվում է Երվանդ Լալայանի «Պառավաշունչ» (Ալեքսանդրապոլ, 1911) գրքույկից (էջ 12-15): Գրի է առել Երվանդ Լալայանը: Գրառման մասին մանրամասնություններ չի հաղորդում:

ՕԽԽԱ՜Յ

ըլլի չի ըլլի մէ տղամ գըլլի. աս տղան կպնի կը հօրը եախան, թը՝ ուզես չուզես թաքաւորին աղջիկը ինծի համար պիտի ուզես:

«Օղո՜ւլ, կըսէ հարը, խելքտ գլոխտ ժողուէ, եօրղնիտ գեօրա օտւիտ էրկնցու, դո՜ւ վէ՜վ, թաքաւո՜րը վէ՜վ: Թաքաւորը հէչ քեզի աղջի՞կ կուտայ. գլոխ գալու բա՞ն է»: Յարը տեսնի կ'օր տղան ծութ է էղէ ջանին կպէ՝ հօքին խալաս էնէլու խաթեր, գելլէ կերթայ խնամախօսութան քարին կը նըստի: Թաքաւորը խնտայ կը վրան ու գլխէն դէաֆ էնելու համար կըսէ թը՝ էկէր տղատ սև ու ճերմակը բերեց, կուտամ կը:

Յարը փոր-փոշման քուքայ տուն: Քուքայ տուն՝ տղին կըսէ թը՝ քեզի չըսի՞ հալիտ կեցի. տիա թափիտ դրեց, ըսաց թը՝ էկէր սև ու ճերմակը բերէ, կուտամ կը:

- Լա'ւ, կըսէ տղան, քալէ ինծի մէ տեղմ նօքար տու, աշխատիմ սև ու ճերմակը փերեմ:

Ատոնք էրկուսը գելլեն կերթան, շատն ու քիչը Աստուած գիտէ, կերթան մէ պաղ ախպրիմ ռաստ քուքան: Վրայ գըյնին մէ կուշտմ ջուր խմեն կը ու օխխա՜յ կէնեն: Օխխա՜յ կէնեն թը չը՝ ախպըրին ակէն մէ էխտիար հալևորմ դուս քուքայ կը ու կըսէ թը ինչի՞ կանչեցիք: Ասոնք զարմանան կը ու կըսեն թը՝ վէ՞վ քեզի կանչեց: Թը՝ դուք Օխխա՜յ չըսի՞ք. իմ անունս Օխխայ է:

- Յա', կըսէ հարը, չիտէինք օր քու անունդ Օխխայ է:

- Է, ատ տղատ ո՞ւր կը տանիս, հարցնէ կը Օխխայը:

Թը՝ տանիմ կ'օր մէկիմ քով նօքար տամ:

- Ինծէն լաւին քովը չես կրնայ տայ, փէ իմ քովս տու, կըսէ Օխխայը:

Հարը ռազի գըլլի, հախը կռռեն կը. տղան կուտայ ատոր, ինքը գելլէ կերթայ: Օխխայը ատ մանչուն կառնէ, ախպըրին ակէն կերթայ նես իրան օտան. ինքը նստի կը ու ատոր կըսէ թը՝ առ ինի թարքէն աս թուխթը, ան համայիլը փէ:

Մանչը փերէ կը. Օխխայը բանձր ծէնով կարթայ կը ու կե-նայ կուտայ տղին, որ տեղը թնէ: Ասոր բանը սալթ ատ գլլի: Օխխայն որ իրեն թխթերը կարթայ կը, աս տղան անկճները կախէ՝ լաւ անկած կէնէ ու քիթտուն սորվի կը: Ատ Օխխայը մէ ըռնտիկ աղջիկմ կունենայ. ատոր սիրտը կպչի կը աս տղին. գողտուց խրատ կուտայ թը՝ հարըս որ քեզի հարցնէ թը բանմ սորվար, չըլլի թը ըսէս սորվայ, ան սայթին գլոխտ զարնէ կը. հէչ մի թւացնէ թը բան գիտես:

Տղին վատան թըմմի կը. հարը քուքայ օր տանի. ուս-տան տղին հարցնէ կը թը՝ օղուլ, հէչ ինչ սորվար:

Տղան ա թը՝ ինչ սորվեցուցիր, որ ի՞նչ սորվէի:

- Ատպէս է օրա, ել քընը, կըսէ Օխխայն ու տղին ճամփէ կը: Հարը կառնէ տղին կերթայ:

Կերթայ, ճամփան տղան քիչմ ետ կը մնայ ու մէ հրեղէն ծիմ դառնայ, քուքայ հօրն առաջը ֆռֆռակը: Հարը «Օվակ, Օվակ», ծէնէ կը. արի' հրեղէն ծիմ է եկէ, բռնենք: Օվակը ծի է դառէ՝ ո՞ւրտից պիտի գայ: Չին թռչի կերթայ, ալի տղայ դառնայ քուքակը հօրը քովը: Հարը վրան նեղենակը թը՝

վէ՞ր ջանլամն էիր չքուէ, իրեղէն ծիմ էր էկէ, քովս ըլլէիր, բռնէինք:

- Է, ինչ էնեմ, մատս ֆոտ չէի էրէ, կըսէ տղան:

Քիչմա կերթան. տղան հօրը կըսէ թը՝ քիչմ կամաց քընը ես ահան էկայ: Տղան կենայ ետ կը մնայ, մէ կարմիր կովըմ կը դառնայ, կերթայ հօրը քով, տռճիկ տալէն ասթին անթին վազզէ կը: Հարը չապալամիշ գլլի օր բռնէ՝ չի կըրնը. տղին ծէնէ կը, տղայ չկայ: Կովը ծեռքէ գելլէ: Տղան քուքայ, հարը վրան ճուայ, բոռայ կը թը՝ ո՞ւը չքուար, կովմ' էկաւ, բռնէինք, ծմեռս բոլ բոլ կթէինք, ուտէինք: Տղան ծէն չի հանէ: Քիչմ' ա կանցնի՝ սիրուն օչխարմ դառնայ կը, հարը կէնայ չապալամիշ գլլի օր բռնէ՝ չի կըրնը. բիրտան օչխարը տղամ դառնայ կը, կաշէ՝ Օվակն է, զարմանայ մնակը: Տղան առաջ քուքայ, կըսէ. «Ափա՜ր, ան իրեղէն ծին ու կովնա՝ օր էկան, ես էի. ըշտը ատպէս հիւնրներ էմ սորվէ. կերթանք քաղաք՝ ես կենայ ծի, կով, օչխար գլլիմ' դու տար ծախէ, հըմը չըլլի թը գեամը, կրկալը եա կապը հետը տա՜ս. իմացի օր՝ ակէար չտուիր՝ ես կէնայ քուքամ տուն. հըմը օր տուիր՝ ալ պրծայ, ինծի ազատում չիլլի:

Կերթան տուն, տղան իրեղէն ծիմ' գլլի, հարը գեամէն քաշէ տանի կը մեյտանը ծախելու: Հազար ու մէկ միւշտարի թափին կը, սահաթւանմ մէջ ծին լաւ գնով ծախուիկը: Հարը գեամը կառնէ քուքայ տուն:

Իրիկուն գլլի, չիլլի, մէնմա աշէս տղան պուպո՜ւստ նէս մտաւ: Մէկալ օրը կարմիր կովմ' էղաւ, հարը կէնայ տարաւ

լաւ գնով ծախեց, կրկալն առաւ, էկաւ տուն: Տղան իրիկու-անը կենայ ետ դառձաւ էկաւ տուն:

Մէկալ օրը տղան մէ սիրուն օխչարմ դառձաւ, հարը կապը ցկեց ճիտը, տարաւ մէյտանը: Շէնլիկը էկաւ թոփ էղաւ օչխրին գլխուն, պազար էրաւ, գին տուեց, ան էր՝ պիտի կապէին կռռէին՝ մէ ճերմակ միրուք փիր էխտիարմ' էկաւ՝ մէկին տաս գին տուեց, առաւ օչխարը: Մարթը գուզէր օր կապը քանտէ՝ հալևորը չը թողեց: «Չէ, ըսաց մարթը, կապը չեմ ծախէ»:

- Աիան քեզի աւքան ա աւելի, ըսաց հալևորը, կապնա տու:

Շէնլիկը վրայ թափաւ՝ թը ատ կապնա ի՞նչ է, օր դողաս կը վրան, է՞րկու շահու բան, աշխրքին փարան կուտայ, տու էրթայ: Մարթը մէ անքամ խափուի, փարաները կառնէ՝ օչխարը կապը հետը կուտայ, կերթայ: Ատ հալևորը կառնէ օչխարը, կերթայ ախպրին ակէն նեւ մտնի կը. դու մի'սէ ատիկ Օխխայն է էղէ: «Ես քեզի մարիֆաթ սորվեցուցի, օր էրթաս աշխարք քանդէ՞ս, կըսէ Օխխայը. աղչի' թէզ սաթըրը բեր, օր ասոր գլոխը զարնեմ»: Աղջիկը տեսնի կ'օր իրեն սիրած տղան է, վազզէ սաթըրը կառնէ պատին ծակը կոխէ կը, գըյնի աւթին անթին, սաքիթը ման քուքայ: Էպպէի օը շըն-լոր կուտայ՝ կըսէ կը թը՝ չկայ, չիտեմ ո՞ւր էս դրէ:

«Քոռացա՞ր աւօր, կըսէկը հալևորը, արի, արի օչխարը դուն բռնէ՝ ես գտնիմ. կսկուծ բռնէ չը փախչի:

Աղջիկը բռնէ կը օչխրին կապէն, հարը կերթայ սաթըրը փնտռտելու: Քիչմ' օր հեռենակը՝ աղջիկը սաքի թը օչխարը սանը պիտի կապէ. կապը ճիտը փաթթէ կ'ու բաց կը թողնէ.

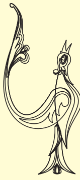
հըմը ատ սահաթին օչխարը դոխ կը դառնայ ու թռչիկը: Օխխայն օր տեսնիկը թը տղան դոխ էղաւ փախաւ, ինքնա չալաղան դառնայ գըյնի էտիթին: Գըյնի էտիթին, ան կեր-թայ՝ աս էտիթիէն. մազ մնայ կ'օր հասնի, դոխը թագ դառ-նայ գըյնի թաքաւորին գլխուն. չալաղաննա թաքաւոր կը դառնայ, գիչնի թաքաւորին առաջը, կըսէ. «Էրկինքն էի էլէ, թագս ընկաւ գլոխտ, տու»: Թաքաւորը վերցնէ կ'օր տայ՝ թագը վարդ դառնայ կը. Օխխայն ա աշըղ դառնայ, սազը կը չալէ ու վարդը գուզէ: Թաքաւորը կենէ թը՝ վարդը տայ աշըղին, վարդը ութը հատ կորեկ կը դառնայ, թափի կը վար. աշըղնա խորոզ գըլլի՝ ատ կորեկները կուտէ: Ինչղ գըլլի մէ կորեկմ' թաքաւորին փեշերուն մէջը մնայ կը, խո-րոզն օր օխտը կորեկը կուտէ՝ աս մէ կորեկը աղուէս գըլլի խորոզին խեխտէ կը:

Թաքաւորը մատ պռկանց կը մնայ: Խորոզին օր խեխտէ կը, բիրտան տղամ դառնայ կայնի կը թաքաւորին առաջը: Թաքաւորը կաշէ՝ ճանչէ կը օր՝ իրեն աղջիկը ուզողն էր, կըսէ. «Ղորթ օր սև ու ճերմակը փերիր. աղջիկս քեզի հա-լալ է, տուի օր տուի»: Արթղ օխտը զօր, օխտը գիշեր հարսնիք կէնեն, առօք փառօք պսակեն կը: Անոնք հասան իրենց մուրատին, դուքա հասնիք ձեր մուրատին:

Տպագրվում է Երվանդ Լալայանի «Պառավաշունչ» (Ալեքսանդրապոլ, 1911) գրքույկից (էջ 16-21): Գրի է առել Երվանդ Լալայանը: Գրառման մասին առանձին ծանոթություն կամ տեղեկություն չի տալիս:

ՊԻԷԼՊԻԷԼԻՆ ՀԷՔԻԱԹԸ

այ էղէ՝ չկայ էղէ՝ մէ թաքաւորմ կայ էղէ: Ատ թաքաւորը մէ ժամմ' շինէ կը էղէ: Շինէ պրծնիկը օրա՝ արարած աշխարիք կուգայ ատ ժամին մայիլ կը մնայ: Մէ օրմա՝ մէ էխտիարմ' կուգայ կաշէ, կաշէ, վերջն ալ թաքաւորին կըսէ կը թը՝ ժամտ լաւ է, հըմը մէ բանմ' պակաս է. թ'ակեար մէ պիւլպիւլմ' բերես ժամիտ մէջը պահես՝ ժամիդ ալ ժամ չի հասնի: Թաքաւորը ատ օր կիմանայ, կանչէ կը իրեն իրեք տղոցը, ու կըսէ կը թը, ծեզնեն վերն օր մէ պիւլպիւլըմ փերէ ինծի, ես անոր կուտամ թախտս ու աս մատնիս:

Գուզէք, գնացէք, պտըտուէք, քալքիմ գտնիք: Իրեք մանչն ալ պատրաստութեն տեսնին, գելլեն կերթան կը: Կերթա՜ն, կերթա՜ն, խիւլասա իրեքի բաժնուող մէ ճամփամ ըռաստ կուգայ: Ասոնք աստեղ կուտեն, խմեն կը, ետքնա քարիմ' տակ մէկ-մէկ նշան դնեն կը ու իրարու խօսք կուտան, օր ետ դառնալներուն անպատճառ գան ատ տեղը, նշանները տեսնին ու թ'ակեար մէկին նշանը փասոտել է (ժանգոտել), անոր իմտըտին հասնին:

Ասոնք գելլեն անմեքը մէ ճամփամ բռնեն կերթան: Պզտի մանչը կերթա՜յ, կերթա՜յ, շատ ու քիչն Աստուած գիտէ, կերթայ հասնի կը մէ քաղաքմ: Կերթայ ատ տեղաց թաքաւորին ղոնաղ: Թաքաւորը ատ մանչուն շատ հաւնիկը, ատոր կըսէ կը թը, արի', իմ մինուճար աղջիկս ա'ռ, ինծէն էտև ա թաքաւոր էղի:

Աս մանչը ռազի չի ըլլի, ու կըսէ կը թը, ինքը էկել է մէ պիլպիլմ տանելու, դառնայ աղաչանք կէնէ թաքաւորին թը՝ թէ օր քովդ քիչմ խաթր ունիմ, մէ պիլպիլմ գտի ինծի իըմար: Եփ օր պիլպիլը շինեն բերեն կը, թաքաւորը կըսէ աս մանչուն թը՝ մտի աս պիլպիլին մէջը, թևերը շարժէ ու թռի քնը ֆիլան թաքաւորին տանը փանճարան կայնէ, անոնք քեզի նես կառնեն ու իրենց պիլպիլին քովը պահեն կը, անոր առնելն ու փախչիլն ալ քու բանդ է:

Տղան ասոր ըսածին պէս մտնի կը պիլպիլին մէջը ու թռչի, կերթայ, կայնի կը մէկալ թաքաւորին աղջըկան փանճարան:

Ատ թաքաւորին աղջիկնա շատ ըռնտիկ գլլի, անպէս ըռնտիկ, օր արևին կըսէ կը ե'լ, թը չը ես կելլեմ:

Աղջիկը պիլպիլին տեսնիկը թը չը՝ խնդըլուն չի գիտնայ թը ինչ էնէ: Կանչէ կը հօրը, պիլպիլը նես կառնեն, շաքրով հաց կուտեցնեն, մէկալ պիլպիլին քովը դնեն կը:

Գիշեր օր գըլլի, բիթտուն քնին կը, թաքաւորին աղջիկնա մէննակ ատ օտին օրթան ցկէ կը տեղը ու պառկի կը: Եփօր քունը վրա կանցնի, աս մանչը ուսուլով գելլէ կը պիլպիլին մէջէն ու քուքայ աս աղջկայ թուշը կըսկուծմ պագնէ կը՝ ու վազզէ կերթայ պիլպիլին մէջը մտնի կը:

Աղջիկը վեր թռչի, ճուայ կը, խալայեղները մէկալ օտեցէն կուգան, կրակը վառել կուտայ, ու վախվըխելով քեօշեստանը կաշէ օր՝ իրեն պաքնողին գտնի, ինչքան

պտտիկը, տեսնի կ'որ մարդ չի էրևայ, նորէն պառկի քնիկը:

Մանչը նորէն գելլէ ու առաջուընէն աւելի կսկուծմ պագնէ կը՝ ու փախչի մտնի կը պիւլպիւլին մէջը: Աղջիկը աս անգամիս որ աւարայ տեղը նան գուգայ որ գտնի իրեն պաքնողին, ալ քունը չի տանի, սուտ քուն գըլլի, ինչ է պաքնողին բռնէ:

Քիչմ կանգնի, տղան ալի չի բաքլայէ, չունքի համը բերանն է մնացէ, կելլէ պիւլպիւլին միջէն, կերթայ աղջըկայ քովը, չոքի կ'որ պագնէ, աղջիկը թևերը ցըէ ճիտը, փաթթուի կը: Թէզմ կրակ կէնէ որ տեսնի թը վեվէ բռնածը, կաշէ որ, ինչ աշէ, մէ ճէյրանմ պօյով պուսով աղազադամ:

Մանչը փաթթուի կը անոր ու կըսէ թը՝ դու իմս ես, ես քեզի համար էմ էկէ: Ատոնք քիչմ սիրուին կը, կաշեն որ լուսը բացուելու վրայ է, խօսք կէնեն որ էլլեն փախչին: Մանչը կըսէ կը թը՝ արի' էրկուսս ա իմ պիւլպիւլիս մէջը նստինք, քու պիւլպիւլտա առնինք ձեռքերս ու թռչինք, էրթանք մեր տունը:

Լաւ գըլլի, կըսէ աղջիկը, հըմը՝ հարըս անպէս մէ հաւքմ ունի որ, ակեար անոր ըսէ թը ֆիլանը փախել է, քնը գտիր՝ անիկ հոգին կրակը կը ցկէ, ուր է ուր չէ՝ զարնէ սըպանէ, գտնի կը: Ատոր չարան ալ գիտե՞ս ի՞նչ է,- ան է որ՝ հարըս մէ քանիմ հատ եաղլուղ ունի, թ'ակեար եաղլուղը ձեռքդ ունենաս, հաւքին գալած վախտը ձեռացդ փռես, հաւքը կուգայ եաղլուղին վրայ կիջնի, քեզի վնաս չի տայ: Ինչ ալ որ ըսես՝

ան սահաքուն կատարէ կը: Էրէկ ատ եաղլուղներէն մէ հատմ տուեց իմ խալայեղիս օր վլայ՝ ըլլի օր հըլը քովը ըլլի, արի ատ խալայեղին ա հետներս տանինք:

Աղջիկը կերթայ խալայեղին կանչէ, փորփրէ, կիմանայ կ'օր եաղլուղը տահա քովն է, ատոր բարքնա կենէ կը, իրե-քով նստին կը պիլպիլին մէջը, մէկ ալ պիլպիլն ա կառ-նեն իրենց քովն ու ծէքը չը ծէքաց թռչին կը:

Սապախտան թաքաւորն օր կիմանայ թը՝ նա իրեն աղ-ջիկը կայ, նա պիլպիլները, ան սհաքուն արունը գլոխը կը զարնէ, կանչէ կը իրեն ան մէ հաւքը, ու կըսէ կը, թէ ուր է ուր չէ՝ իմ աղջիկս պիտի բռնես: Ղուշը ղանատները բանայ կ'ու թռչի կը: Թռչի՜, թռչի՜, խիւլասա անոնց հասնի կ'ու՝ վրա-ները քշէ կը թը չը, անոնք թէզմ եաղլուղը բանան կը: Ղուշին հերսը կիչնի, քուքայ եաղլուղին վրայ կայնիկը. մանչը քա-շէ կը ղաման ու զարնէ ղուշին գլոխը ցկէ կը: Ղուշին գլոխն օր ցըկէ կը, նորէն ճամփայ գէլլեն հասնին կը նշան դրած տեղը, քարը վերցընեն, տակը կաշեն տեսնին կ'օր միջակ աղբօր նշանը անպէս փաստել է, օր դու պրծար: Մանչը աղջըկան կըսէ կը թը՝ աղբարս նեղութան մէջ է, կուգա՞ս անոր իմտատ հասնինք:

Աղջիկը ռազի գըլլի, էրթանք, կըսէ, ուր օր կուզես:

Ատոնք նստին կը պիլպիլին մէջը, հարց ու փորց էնե-լով կէրթան: Կէրթա'ն, կէրթա'ն շատ գեղեր, քաղքներ կանց-նին, մէմա' մէ քաղքիմ մէջ կիմանան օր՝ ատիկ ունեցած չու-

նեցածը բոռիկի տուել, փչացուցելէ, ու հիմի ա դափուդար-տակ մինչի բուկը պարտքի մէջ խեղտուած, մէ աղայիմ ճորտ է դարձել:

Աստին գըյնին, անտին գըյնին, խիւլաաա ատոր գտնին-կը, բիւտթուն պարտքերը կուտան, պարտքնտէրերէն կա-զատեն, ու կառնեն հետները ետ կը դառնան: Ատ աղբօր աչքը չի վերցնէ, օր պզտի աղբարը տանի պիւլպիւլը, մէմա ատ աղջկան աչքն խմէ կը:

Ճամբան մէ հորիմ քով նստին կը օրայ՝ ատ մեծ աղբարը կըսէ կը մէկալին թը, ծկակելեմ, մէմ՝ արի կախուի աս հորը պուտըմ ջուր հանէ՛ խմենք: Պզտի աղբարը անկած կէնէ ու մեծ աղբօր փտած չուանով հորը կը կախուի: Աղբարնէ՛, զարնէ կոռէ կը չուանը ու աղբորը ցկէ կը հորը: Պզտի աղ-բարը կուլայ, կաղաչէ օր իրեն հանէ՝ աղբարը հէչ տէրը չի ըլլի՛, ու զոռով կառնէ աղջկան թռչի կերթայ տուն, պիւլպիւլը կուտայ հօրը: Յարը շատ կուրախնայ, պիւլպիւլը կախէ կը ժամը ու պատրաստութեն տեսնի կը օր, իրեն մանչուն պսակէ բերած աղջկանը հետ:

Աղջիկը էկած օրէն նա կուտէ, նա կը խօսի, մռթըւորած նստի կը վար: Յարսնէց օրն օր մօտենայ կը, տղին մարը կուգայ աղջկանը հարցնէ կը թը՝ ինչի՞ ատպէս խեղճցեր, կուրկուրի ծագ ես կտռել: Աղջիկը ալ չի համբիրէ, բանայ կը բերանն ու էղած չեղածը պատմէ կը ու գուլայ:

Թաքաւորն օր ատ գիմանայ՝ աղջկան ասկեար կուտայ,

օր էրթայ բերէ պզտի տղին: Աղջիկը ասկըրին գլուխը անցած կերթայ գըտնի կը հորը, նես կաշէ, տեսնիկը՝ օր իրեն անուշ եարը մէ կոխքին ընկած հոգուն հետ է: Ալ չի համբիրէ սէր ու սէվտայէն, սրտին կրակէն վար կը կախուի, հանէ կը անոր դուս, ձեռքը քսէ փթած տեղերը կը սաղցնէ, կառնէ կուգայ տուն:

Յարը օխտն օր՝ օխտը գիշեր հարսնիք կէնէ, աս էրկուսին պսակէ կը, ետև օրթանճա տղին ծեծէ, տնէն վռնտէ կ'ու՝ իրեն թախտն ա կուտայ պզտըլկին:

Անոնք հասան իրենց մուրազին, դուքա հասնիք ձեր մուրազին:

Տպագրվում է Երվանդ Լալայանի «Պառավաշունչ» (Ալեքսանդրապոլ, 1911) գրքույկից (էջ 22-27): Գրի է առել Երվանդ Լալայանը: Գրառման վերաբերյալ այլ տեղեկություններ չկան:

ԾՈՎՈՒ ԱՂՋԻԿԸ

ար չկար պալըգճի Ահմետըմ կար:

Այս մարդը ամեն օր կէրթար ծուկ բռնելու:

Օրըմ գնաց ծուկ բռնելու, թոռին մեջը մեկ հատ տաշտեկռնակ ինկավ: Տուն բերեց, դրեց իրեն տոլապը:

Ամեն օր տանը համար միս կը գներ, տունը դներ, որ իրիկուն գա եփե ուտե: Ետ կը դառնար տուն, կը տեսներ որ միսը էփված, տունը ավլած ժողված, մաքրված էր: Քանիմ օր ասպես տեսնելով, մարդը շատ կը զարմանար, ադոր համար միտքը դրեց պահ մտնել և տեսնել, թե ո՞վ է իր տունը հոգացողը: Գնաց փաթթվեցավ խսլին մեջ ու պեքլեմիշ ըրավ: Տաշտեկռնակի մեջ գտնվող ծովու հուրնիկ իրեղեն աղջիկը դուրս ելավ տոլապեն, պաշլայեց ավլել, մաքրել: Թոնիրը վառեց, կերակուրը պատրաստեց, քիչըմ ինքը կերավ, մեկալ մնացածը դրեց թնտիր՝ ծկնորս Ահմետի իմար: Գործը պրծնելեն վերջ, եբոր տոլապը պիտի մտներ, Ահմետը իր պահվըտած տեղեն դուրս ելավ, մեկեն բռնեց ու հարցուց.- Ինս ե՞ս, թե ջինս,- այսինքն մա՞րդ ես, թե սատանա:

Աղջիկը ըսավ.- Ես մարդ եմ:

Ահմետը եբոր աղջիկը տեսավ, հավնեցավ ու իրեն կնիկ առավ:

Օրըմ կնիկը բաղնիք էրթալ ուզեց, Ահմետին ըսավ.- Գնա ծովին քեները կայնի ու ճվա. «Քուրըդ նալըններըը գուզե»:

Ահմետը գնաց, ջուխտըմ ոսկի նալըն առավ, բերավ կնիկը հագավ, գնաց բաղնիք:

Շատրվանից ջուր հանած վախտը, նալընին թեքը ընկավ ջրի մեջ կորսվեցավ: Շատ փնտռեց, ամա չը գտավ, թողեց տուն էկավ:

Աղ օրը թագավորի ձիանքը բերին շատըրվանին վրա ջրելու, ձիերը ջրին մեջը նալընի փայլը տեսնելուն պես խրտնեցան, ջուր չ'խմեցին: Ծառան զարմացավ ու տեսավ, որ ջրի մեջ ոսկի նալընըմ կա: Համմա հանեց, տարավ թագավորին տվեց: Թագավորը տեսնելուն պես զարմացավ, թե ո՞վ պիտի ըլլի այդ կնիկը, որ էդպես ոսկի նալըն ունենա: Աղոր համար, հրաման հանեց, որ օխտը օրեն գտնին նալընին տերը:

Վեզիրներից մեկը առավ նալընը, փաթթեց բողչային մեջ ու պաշլայեց քաղքի տները պտտիլ: Վեց օր իրար վրա տները պտտեց, ամմա չկըցավ գտնել: Օխտն օրեն հետո գնաց Ահմետի տունը և աղաչեց կնկան, որ իրեն տեղըմ տա նամազ ընելու: Թենպեի ըրավ, որ բողչան չի բանա: Կնիկը ետևե էղավ, թե բողչի մեջ ի՞նչ կա: Զարմացավ եբ տեսավ իր նալընը:

Վեզիրը աղոթք ընելեն վերջը եբոր գուզեր երթալ, Ահմետի կնիկը լավըմ ծեծելով դուրս վռնդեց՝ իր նալընը գողնալուն համար: Վեզիրը անճախ փախավ ու գնաց թագավորին իր գլխի էկածն ու Ահմետի կնկան հուրի ըլլալը պատմեց:

Թագավորը եք իմացավ ադ բանը, մտածեց Աիմետին մե ղայտայով գլուխն աղել տա ու կնիկը առնե իրեն:

Անմիջապես հրաման ըրավ, որ Աիմետը բերեն իրեն քովը:

Ծառաները գնացին Աիմետին կանչեցին, թագավորը ըսավ.- Գնա՛ ֆիլան երկրի թագավորի աղջիկը ինձի ուզե:

Աիմետը հազըրվորավ, առավ իր շունը ու գնաց: Շատ գնաց թե քիչ, ճամբուն մի փատ կոտրողի ռաստ էկավ, որ ան-չափ ուժով էր, որ ծառը քոքեն կը հաներ: Բարև տվավ ու ըսավ, որ ինքը կէրթա թագավորին համար աղջիկ կը բերե կը: Փատ կտրողը ուզեց, որ ինքն ալ ընկերանա: Էրկուսը մեկ տեղ ընկան ճամբա ու գնացին: Ճանապարհին ռաստ էկան մե հատ չալղըճու:

Չալղըճին ըսավ.- Բարև ձեզ, ախպրտիքս, ո՞ւր կէրթաք կը:

- Կէրթանք թագավորին համար աղջիկ բերենք:

- Է՜, ինձի ալ հետերդ չե՞ք ընկերացնի:

- Ինչի՞ չէ, գուզես կը, արի,- ըսին:

Երեքը մեկտեղ ճամբա ինկան:

Հանդիպեցան մի ուրիշ մարդու, որը ինչափ ֆռնից հաց ելներ, պիթյունը կուտեր, կենե կըսեր կը. «Ա՜խ մե սոմին, վա՜խ մե սոմին»: Էն ալ հարցուց. - Ախպեր ջան, ո՞ւր կէրթաք:

Ըսին.- Կէրթանք մեր թագավորին աղջիկ բերելու:

Ան ալ ըսավ.- Ինձի ալ հետերդ չե՞ք տանի:

Աիմետն ըսավ.- Ախպեր ջան, դու ֆռնից ելած պիթյուն

սոմինը կուտես կը, կենե կըսես. «Ա՜խ մե սոմին, վա՜խ մե սոմին», մենք քեզի էդչափ հաց ո՞ւրտից գտնինք:

Ֆռնճին ըսավ.- Ես ձեզնից հաց չեմ ուզե, մեննակ թե ինձի ալ ձեզի ընկեր էրեք:

- Շատ լավ, օր անպես ա ա'րի:

Շատ գնացին, քիչ, մի օրվա ճամբա մնաց, որ հասնեն էն թագավորին տունը: Էդ գիշեր գնացին մեկ պառավ նանեի տունը իջան: Հաց կերան, հանգստացան: Պառավը հարցուց.- Ո՞ւր կէրթաք ախպրտիք:

Աիմետն ըսավ.- Կէրթանք կը, ձեր թագավորին աղջիկը մեր թագավորին ուզելու:

Պառավն որ աս իմացավ, ըսավ.- Կսկիծ չէ՞ ձեզի: Ինչքան մարդ էկեր է մեր թագավորի աղջիկը ուզելու, թագավորը տարեր է վիշապի օդան, անտեղ վիշապը ուզողներուն կտոր կտոր ըրեր, կերեր է:

- Է՜, ա՜յ մերիկ, ի՞նչ ընենք, ուզենք, չուզենք պիտի էրթանք:

Պառավը ըսավ.- Ան որ ադպես է, ինձի ալ հետերդ տարեք:

Սապախտան մեկտեղ գնացին թագավորին աղջիկն ուզելու: Թագավորը տարավ վիշապի օդան ու վիշապը բաց թողուց որ ամենքին ուտե:

Աիմետը տեսավ որ իրենց պետք է ուտե, ըսավ.- Կեցեք, առաջ շունը թողնենք, թող ուտե, վերջը՝ մեզի: Շունը մեկեն հասավ վիշապի բկեն բռնեց, խածեց, խածմըռեց վիշապին սատկեցրեց:

Թագավորը երբոր տեսավ, որ տուզաղը չ'ընկան, ըսավ.- Գնացե'ք, էքվան արեք:

Պիքյունը մեկտեղ էկան տուն: Պառավը, որ ֆալճի էր, ըսավ.- Ախպրտիք, էքվան մեզի թագավորը աղուլի գադա պիտի ուտեցնե:

Չալըղճին ըսավ.- Աղ իմ բանն է, երբոր սեղան նստանք, ես իմ չալղին կը զարնեմ, դուք կերակուրի ամանները փոխեցե'ք:

Էքսի օրը գնացին աղջիկը ուզելու: Թագավորը ըսավ.- Արե'ք, մի հաց ուտենք, վերջեն աղջիկը առեք, գնացեք:

Երբոր սեղան բերին, չալըղճին ըսավ.- Թագավոր ապրած կենա, հրաման տո'ւր, չալղիմ զարնեմ:

Թագավորը հրաման ըրավ: էն վախտը, որ չալըղճին կը զարներ, թագավորի խելքը չալղիին գնաց, մեկալ ընկերները կերակուրի ամանները փոխեցին: Չալղին լըմննալեն վերջը, պաշլայեցին ուտելը: Թագավորն ու թագուհին աղուլի կերակուրները կերան, մեկալները՝ լավ կերակուրները: Թագավորը տեսավ, որ խաբվավ, մեկեն կաթ բերել տվեց, խմեց ու լավացավ, հետո միսաֆիրներուն ըսավ.- Էսօր ալ չէղավ, էքվան արեք, աղջիկը կուտամ կը:

Իրկուն էկան: Կախարդ պառավը նորեն աշեց իր ֆալին ըսավ.- Ախպրտի'ք, էքվան թագավորը 40 պղինձ փլավ պիտի էփե՝ էկեր կերաք՝ լավ, էկեր չը կերաք՝ ձեր գլուխը կը կտրե կը:

Սոմին ուտողին քեֆն էկավ.- Ախպար,- ըսավ,- աղկից ղոլայ բան ի՞նչ կա:

Էքսի օրը կենե գնացին թագավորի քով: Թագավորը ըսավ.- Մեկ շերթ ունիմ ձեր քով, էկեր կատարեք, աղջիկը կը տամ, էկեր չը կատարեք` ձեր գլուխը կը թռցնեմ: Քառսուն պղինձ փլավ էփել եմ տվե, բոլորը պետք է ուտեք:

Ֆռնճին եբոր իմացավ, ըսավ.- Կեցիր մե ես էրթամ համտես անեմ գամ:

Գնաց աշխանեն պիթյուն կերավ, ամնները ալ թեմեզ սրբեց, պեխերը ոլորեց, էկավ թագավորի մոտ ըսավ.- Հրամանդ կատարեցի:

Թագավորը եբ իմացավ, թե պիթյունը կերեր է, ըսավ.- Գնացեք, էքվան էկեք, աղջիկս էսսա կուտամ կը:

Կենե գլխները կախ թողին գնացին: Պառավը ֆալին նայեց, ըսավ.- Ախպրտիք, էքվան թագավորը ձեզի պիտի տանի քաղքեն դուրս, թոփի պիտի կապե:

Փատ կտրողը որ իմացավ պառվի ըսածը, ըսավ.- Դուք էքվան մե հատ չվան առեք, ես քաղաքը կը շալկեմ, կը տանեմ կը սարին գլուխը կը դնեմ:

Մեկալ օրը, գնացին թագավորին քով, որ աղջիկը տա:

Թագավորը ըսավ.- Էրթանք մե քիչըմ պտտինք, թախքի կերակուրը հազըր ըլլի, գուքանք կուտենք կը, կառնեք աղջիկը կէրթաք կը:

Ելան մեկտեղ գնացին քաղքեն դուրս: Եբ տեսան, որ թա-

գավորը իրենց սպաննել պիտի տա, փատ կտրողը դվանը ձգեց ու քաղաքը վերցուց, տարավ սարին թափին դրեց:

Թագավորը տեսավ, որ ճար չկա, ըսավ.- Քաղաքը տեղը դրեք, աղջիկը առե'ք, գնացեք, ամա ծառ կտրողը խապուլ չէրավ, ըսավ.- Թող անոնք աղջիկը առնեն էրթան, ես քաղաքը իր տեղը դնեմ կը:

Թագավորը տեսավ, որ ալ ճարը չկա, տվեց աղջիկը, առան գնացին: Երոր քիչըմ հեռացան, ծառ կտրողը քաղաքը տեղը դրավ ու հասավ ընկերներուն:

Էն վախտը որ պիտի բաժնվեին իրարմե, պառավը Ահմետին դասդեմ մազ տվավ ու ըսավ.- Երոր նեղը գընկնիս, աղ մազերը վառես կը, քեզի օգնական շատ զինվոր գուքա:

Ահմետ առավ աղ մազը, դրեց ջեպը ու աղջիկն առած գնաց իր թագավորին: Աղջիկը բերեց թեսլիմ ըրավ թագավորին, ամա թագավորի միտքը աղջկան բերելը չէր, Ահմետի կյանք կորսնցնելն էր: Ադոր համար հրաման ըրավ, որ Ահմետը զնդան նետեն: Հրամանը կատարեցին. Ահմետը զնդանի մեջ շատ օրեր կենալեն վերջը, օրըմ պառվի տված մազերը միտքը ընկավ, աննա կրակ հանեց ու կպցուց, մեկ ալ տեսնես սաղ քաղաքը լցվավ զինվորներով:

Բոլոր ժողովուրդը քաշվեցան իրենց տները, մե տղա կար դուրս, զորքերը հարցուցին. «Ո՞ւր է Ահմետը, անոր տեղը մեզի ըսե», տղան տարավ զնդանը ցույց տվեց:

Ջորքերը զարկին զնդանի դռները կոտրտեցին, Աhմետին դուրս hանեցին: Աhմետ իր օգնական զորքերով hարձակվեցավ անիրավ թագավորին վրան, սպանեց անոր ու ինքը անոր տեղ թագավոր էղավ:

Տէհ, տղաք, քեֆ արեք, Աhմետը hասավ իր մուրադին, դուք ալ hասնիք ձեր մուրադին:

Տպագրվում է «Հայ ժողովրդական հեքիաթների» IV հատորից (Երևան, 1963, էջ 399-403): Գրառման ձեռագիրը պահպանվում է Բանահյուսական արխիվում (Երվանդ Լալայանի ֆոնդ, գործ 1, N 899): Ձեռագրի վրա դրված է «Ե. Լալայանի խմբարշավ» կնիքը: Ձեռագրի առաջին էջի վրա գրված է. «Էրզրումի բարբառով, հավաքեց Արտաշես Բարսեղյանը 1915 թ. 8/12 - Երևան»: Գրառման հանգամանքների մասին ոչ մի այլ տեղեկություն չի հաղորդում

ՄԻՍՌ

ա էղե, չկա էղե մե թագավորմ կա էղե: Ադ թագավորը մե օրմ գելլե թապտիր պտըտի կը:

Մե քաղքիմ չարսուին միջեն անցնելու վախտը` ինչըխ գըլլի, մտնի կը սամարճում խանութ: Աս սամարճուն էրածը թագավորին շատ զարմացնե կը:

Ադ մարդը զօր գիշեր կաշխատիր էղե, շատ ըռնտիկ, զարդարանքով սամարներ, այարներ շինե կը էղե, ու վերջը նորեն շինածները ջարդե, կտոր բրտուճ կէնե վար թափե կը էղե:

Թագավորը տեսնի կը օր ադ մարդը մե դարդմ ունի օր ադպես կէնե, ադոր շատ կաղաչե կ'օր իրեն գլխուն էկածը-չէկածը իրեն պատմե:

Սամարճին, քանի թագավորը կաղաչե, անքան կամըրնա, չի ուզե օր պատմե:

Արքըղ թագավորն օր ձութ գըլլի կպչի կը, սամարճին տեսնի կ'օր ճար չկա, պաշլայե կը գլխուն էկածը պատմել:

«Ես գեղացի եմ, անունս Միսո է, ունիմ մե մարմ, էրկու հատ ա ախպար: Մենք պզտիկ էինք օր հարերնիս մեռավ: Տեսանք օր` օր ավուր ֆուխարութենը փաթթե կը, ամեն մեկ ախպարս մեկ-մեկ գործի գնացին, ես ա մեր գեղացոց դավաները արծեի կը:

Մե օրմ ա կենա սապախտան կանուխ դավաները տարեր էի չայիրները արծելու, ես ա ելեր բանցր տեղմ նստեր բոքոն կուտեի: Աշեմ իրեք մարդ գուքան: Ասոնք քալով, քա-

լով ինձի մոտեցան, անուշ բարև տվին, քովս նստան ու սկսան ինձի բաներ պատմել: Ետքն ա ըսին, թե. «Օղուլ, դու աստեղ դավա արծելով ի՞նչ պիտի ըլլիս, գուզես քալե էրթանք մեզի հետ, մենք քեզի մեծ փառքի կը տիրացնենք:

Աղ խոսքերն օր իմացա, խնդլուց վեր վեր թռա, գիտեի թե աստված է ղրկե աղ մարդոցը, օր ինձի աղ տանջանքներուն մեջեն պրծըցնեին: Խոսք տվի ու շատ մա շնորհակալ էղա, օր ինձի հըմար աղպես լավութեն գուզեն: Ետև աղոնց միջեն մեկը, օր ամենքեն մեծն էր, ճերմակ միրուքով գլգլան էխտիար, դարձավ ինձի ըսավ թե.- Դե օղուլ, եփ օր գուզես մեզի հետ գալ, դավաներեդ մեկը առ օր էրթանք, օսկի արծաթ ու անգին քարեր բառնաս բերես:

Օսկու, արծթի ձենն օր իմացա, խելըռի պես չը գիտցա, թե ինչ էնեմ: Ինչ օրա դավաներու մեջեն ամենքեն լավը ջոկեցի, հետերս առանք ու ճամփա ընկանք: Շատ գնացինք, քիչ գնացինք, աստված գիտե, գնացինք հասանք մե մեծ կանըռնչոտ տեղըմ: Արտ ըսեմ՝ արտ չէր, պախչա ըսեմ՝ պախչա չէր, դրախտը չեմ տեսե, հըմը գիտեմ օր դրախտը աղտից լավ չէր ըլլի: Մեջեն հազար տեսակ անուշ ծաղկներու հոտ գուքար:

Աղտեղեն քիչըմ ա առաջ քնացինք չքնացինք, մե մենծ ղուլամ էրևցավ, անքան ղոճա էր օր գիտես թե ծերը երկնքին էր հասեր, մարդ վրան օր կաշեր օհմռիր կը: Գնացինք աղոր տակը հասանք, նստանք քիչըմ հանգչեցանք, ետև աղ մարդոցեն մեկը ինձի ըսաց թե.

- Ահա, օղուլ, քու ուզած դովլաթդ այսի ղուլային թափան է, մենք դավան մորթենք կը, փորը դարդկենք քեզի մտցնենք կը փորին մեջը, բերանն ա կսկուց կը կարենք: Ետև երկնուց մենծ հավքեր գիջնին, քեզի դավին հետ բանձրցնեն կը տոր ղուլային ծերը, անտեղ դուս գուքաս ու ինչքան օր գուզես օսկի, արծաթ, քարեր ժողվես վար թափես կը, եփ օր բիտտուն, էղած-չէղածը վար լըլես՝ իջնելու ճամփան քեզի սովրեցնենք կը, գուքաս, ախպոր պես հալալ փայ կէնենք:

Ճար չկար, պտի անկաջ էնեի: Ադոնք դավան մորթեցին, փորը դարտկեցին, ինձի ա մտցուցին փորը ու բերանը կսկուծ կարեցին, իրենք ա քնացին գողտուկ տեղմ պահ մտան:

Մեմ ալ շատ անցավ, քիչ անցավ, երկնուց մե ղաթեն օրոտումով հավքերը թափան, վար դրին ու սկսան դավին միսը ուտել քըցըցել: Անքան քըցըցեցին օր չոր օսկոռները մնաց: Մեմ ա հավքերեն մեկը կտուցը անպես զարկեց օսկռին, օր օսկոռը ծակավ ու հավքին կտուցը թևըս մտավ: Ալ կսկծուս չկրցա դիմանալ, ճվալով օսկռներեն դուս պրծա: Եփ օր աչքս չբացի ու դնի քիսպըքով հավքեր չը տեսա՝ խելքս կորուցածի պես թլպիշ ընկա:

Քիչըմ վախտ անցավ՝ խելքս գլոխս էկավ, չորս բոլորս աշեցի, տեսա օր ալ ինչ, ինչ տեսակ թանկ թանկ բաներ, օսկի գուզես, արծաթ, ալմաս, յաղութ, զմրութ: Խելքս ադոնց էի տվե՝ աշեմ վարեն ճվան կը թե.

- Թեզ էրե, վար թափե էղած չէղածը, մի ուշանա, թե չը հավքերը կենա գուքան քեզի կուտեն:

Եփ օր ադ խոսքերը չիմացա՞, մազերս փուշ-փուշ էլան, հըմը հավար, հավար վար թափեցի, ինչքան օր կրնայի:

Աս վարի մարդիկն ժողվեցին, ակտունանքը լըցին հապիկյաները, մեմ ա աշեմ քարվանըմ էկավ, ասոնք ինչօր կար չկար դավաներուն բարձին, ճամփա ընկան:

Ես է վերեն բաքլայեմ կը, թե ինձի հիմի վար կը տանին, աշեմ օր չէ: Արթըղ ասոնց սկսա աղաչել, պաղատել, հըմը հեչ քաֆարատ չի էնե, թոփ թապլես չի հասնի:

Տեսա օր ալ ճար չկա, ինչ էնեմ, ինչ չէնեմ, վերթին կաշեմ ճամփա չկա, հըմը եփ օր կենա չորս բոլորս թափթփած ակներ չե՞մ տեսնի, սիրտս քիչմ բացվի կը, ես ինձի գյուման կուտամ:

Էդօր իրիկուն ադտեղ մնացի, արթըղ փորս վեց-վեց էրավ, անոթութենը սխմեց, հաց ուտել գուզեմ՝ հաց չկա: Ալ հոգուս հասավ: Դավին միսը կտրեցի, առանց կրակ, հում հում կտորմ կերա: Ինչ էրկնցնեմ, ադպես օխտը գիշեր մնացի ադտեղ, ալ շվարեր էի, չունքի բան չէր մնացե ուտելու, կըսեի թե յա ասօր, յա էքվան անոթութենես մեռնիմ կը: Ադպես մտորեի կը, մեմ ա աշեմ, ուրտից էր ուրտից չէր մե աղվեսըմ դուս պրծավ, ինձի տեսավ թե չէ՝ կենա էկած ճամփան բռնեց ու փախավ: Ես ա հավար, հավար ակտունանքներեն խեյլըմ ջեպս լըցի ու աղվեսին ետըթիեն փորքշի կէրթամ: Տեյ խեյլմ տեղ ադպես գնացի աղվեսին ետըթի-

են, մեմ ա աշեմ աղվեսը ամուրըմ ճվաց, հասկցա օր լուս աշխարիք է ելե, ես ա ձեռքերովս քիչըմ հողը փորեցի, լուս աշխարիքի երես տեսա:

Տոր ղուլին տկեն դուս ելա, անպես էղա օր, գիտեմ թե մո-րես նոր աշխարիք էկա: Եփ օր բոլորս չէի աշե՝ խելքս գլխես կէրթար, արթըղ անոթութենես աչքերըս պըլղըրտեր կը, չորս բոլորս կաշեի, թե բանմ գտնեմ ուտելու: Կենա աստված ընձի չէր մտեհան էրե, դավին մսի կտոր-տանքներեն մնացեր էին գետնին երեսը, ադոնցով նաի-սամ կշտացա, պաղ ջուրմ ա խմեցի ու ճամփա ընկա, ես ա չիտեի, թե ուր կէրթամ: Իրեք զօր, իրեք գիշեր էրթըլով հա-սա մե տունըմ, դուռը ծեծեցի, մի պառավմ դուռը բացեց, ին-ձի նես տարավ: Նես մտա տեսնիմ մե ըռնտիկ, ճերմակ մի-րուք էխտիարմ օճխին գլոխը նստեր չիպուխ քաշե կը: Ադոնց հետ խոշ բաշ էրինք, հաց բերին կերանք, գիշեր էղավ, քնացի քնելու, ուրտեղ օր ինձի տեղ էին ցկե:

Ադ գիշերը հանգիստ անցավ: Սապախտան եփ ծեգը բաց-վավ, նորեն ելանք վեր, արթըղ անոնք ինձի հարց ու փորձ էրին: Ես ա ինչ օր գլխուս անցեր էր մեկ, մեկ պատմեցի:

Ադոնք եփ օր իմացան իմ ղուլային թափան օխտը օր օխտը գիշեր մնալու մատ պռկաց մնացին, չունքի ըսին թե.

- Ադտեղ անպես տեղ է, օր հեչ ադաթ չէ օր մարդ սաղ պրծնի ադ հավքերուն ճանկերեն:

Ետև ա ըսին թե.- Ադ ղուլան ա օր կա, հին կուռքերուն գե-րեզմանն է, ինչքան օր կուռք է էղե, ադտեղ են լցե իրենց

ունեցած չունեցածովը, ան հավքերն ա օր կան թևավոր դներ են, օր ադոր մուղաթ կենան կը, չեն թողնե ինսան օղլանի մոտենալու:

- Օղուլ,- ըսաց ադ մարդը,- քուկդ մե հրաշք բանըմ է, օր ադտից ազատվեր ես: Էհ, եփ օր դու ադքան ղոչաղ ես էղե, թե գուզես արի մեզի տղա էղի, մենք առանց տղի ենք մնացե, դու արի մեզմով մխիթարվե, մենք ա՝ քեզմով:

Ադ օրեն ես անոնց տղա էղա:

Անցավ մե քանիմ վախտ, տեսան օր ես սանյաթ չիտեմ, տարան ինձի մե սարաճիմ քով ուստա տվին: Քանիմ տարի ետև սանյաթս լավ սորվա:

Մե օրմ կանուխ քնացեր էի մեր տանը բախչան պտտելու: Աշեմ վերեն իրեք դոխ գիջնին, հըմը ինչ դոխ, աչք պիտի ըլլիր՝ օր տեսներ, բերան պիտի ըլլիր, օր պատմեր, անկաջ պիտի ըլլիր, օր իմանար, ինչ օրա, ասոնք օր վար իջնելու էղան պախչան, ես պահ մտա ծառին քոքին տակը:

Ասոնցեն էրկուսը իջան, մեկալը չէր իջնի, կըսեր թե՝ մարդու հոտ գուքա, աստեղ մարդ կա: Ընկերները շատ հերսոտան թե՝ անքան օր մեննակ դու հոտ կառնիս: Նայիսա իջուցին վար, ես հեռվեն սեյր կէնեի, հըմը ալ հոգիս բնեն ելավ, աշեմ օր, ի՞նչ, աս դոխերը վրայի փետուրները հանեցին, մեկ մեկ աննման, հրեշտակի պես ըռնտիկ աղջիկ դառան, մտան հավուզը լողացան, ես է հըմը չպխի ճոթով ադոնց մեկին փետուրները քաշեցի ինձի, վերուցի պահեցի:

Ասոնք լողացան պրծան, ելան փետուրները առնելու, էրկուսը հագան քընացին, մեկը չպլաղ մնաց: Ասթին գըյնի, անթին գըյնի, չի կրնը գտնի, ես ալ չը դիմացա, էրևցա աչքին, ըսի.- Իմ քովս է փետուրներդ, իըմը չեմ տա:

Ասիկ ինծ կաղաչե, ես հեչ անկաջ չերի, գնացի մեր տնեն մե ծեռքմ լավ մարգրիտներով կարած հալավմ բերի, ասոր հագցուցի, տարա տուն:

Քանիմ օր անցավ, ասոր հետ պսակվա: Օխտը զօր, օխտը գիշեր քեֆ էրինք, հարսնիքը պրծանք:

Քանիմ տարի անցան, ան մարդիկն օր ինծի հոգևորդի էին էրե, էրկուսն ալ մեռան:

Անոնցեն ետև աղտեղ մնալս էլ նաֆիլա էր, չունքի մարս ու ախպրտիքս միտքս գըյնեին՝ մուխը քթիս պընչըներեն գելլեր, ալ բանիմ չաշեցի, տունս ու պախչաս ծախեցի, ծխեցի, կնկաս հետ ճամփա ընկա, զօր, գիշեր քնացի՝ քառսուն օրվան հասա մեր գեղը:

Խեղճ մարս շատ լալուն, տրորվելուն էրկու աչքերն ա քոռցեր էին:

Թախ մորս քովը գալը կնիկս բերեր էր իրեք տղա: Աղոնցեն մեծը շան լակոտ էր, օրթանճան՝ խոզի ծագըմ, անմենքեն պզտիկը, օր աղջիկ էր, կատվի ծագ էր:

Աղ վախտերը կնիկս շատ աչքես ընկեր էր, չէի ուզեր օր վրան աշեի, էրեսն օր կաշեի, գիտես թե գրողըմ դեմս գելլեր:

Ավուր մեկը կնիկս ինծի ըսաց.

- Քա, ինի իմ հավքի թեպուլներս պահե՞ր ես նե տու, ես անոնցով մորդ աչվիքը լավցնեմ:

Ես հավատալով կնկանս խոսքին, վերուցի տվի: Աղ օրն անցավ, էքսի սապախտանը աշեմ օր կնիկս չկա, անոր տեղը մե դոխըմ կայներ է իրեք ծագ ա հետը: Աղիկ իջավ մորս աչքերուն, թրջեց, թեպուլովը սրբեց, մեմ ա մորս աչվիքը բացվան:

Դոխը ծագերուն հետ քնաց կայնավ փանջարեն ու ըսաց թե.

- Թ'ակար դու մեզի գուզես, հագի էրկթե օտըման, առ էրկըթե դըգանակ, գլոխդ դի էրկըթե քյուլլահ, ճամփա ընկի, պտըտի, տոր ատոնք մաշի, եփ օր մաշավ, մեզի գտնիս կը: Աս ըսելն ու ծագերու հետ թռնելը էրթալը մեմ էղավ:

Ես ամեն ինչ հասկցա, հըմա ալ ինչ պիտի էնեի: Աղ օրը տոր իրիկուն նստեր գուլայի կը, մեկալ օրը ալ չհամբերեցի, գնացի հագա էրկըթե չարուխ, առա էրկըթե դըգանակըմ, գլոխս ա դրի էրկըթե քյուլլահըմ ու ճամփա ընկա: Գնացի, գնացի շատ ու քիչը աստված գիտե, հասա ջրիմ քանար: Աղտեղ իրեք ախպար իրար հետ կռվեին կը: Ինծի օր տեսան, կանչեցին ու ըսին թե.

- Մենք իրեքս ախպար էինք, մեր հարը մեռավ, այս իրեք բանը թողեց. մեկը այսի էրկըթե փափաղն է օր վեվ ծածկե, մարդ չի տեսնի անոր, մեկն ա այսի էրկթե չարուխներն են, օր վեվ հագնի՝ դախվանմ մեջ քաղքներ, ծովեր կանցնի, մեկն ա այսի կարպետն է, անպես օր, ինչ օր չուզես՝ ասոր

միջեն գելլե կը: Հիմի մենք չիտենք, թե ասոնք ինչըղ բաժ-նենք, քեզի աստված էր հասուցե հիմի դու պիտի բաժնես մեզի:

Աղ բաները իմացա, ալ ես ինձի կորուցի, աշեցի որ ինձի շատ չարե փրկեն կը, սատանութենըմ մտածեցի, ըսի թե.

- Ես յայեղս թապլեմ կը, առաջինը վեվ օր բերե՝ փափաղը անոր, ետև մեկալըն ա չարխները, վերջինին ա կարպետը:

Ասոնք հավնան խոսքիս: Յայեղս թապլեցի ու հըմը իմոնքս վար թափեցի՝ աղոնց քյուլլահը գլուխս դրի, չարխ-ները հագա, կարպետն ա վրես առա ու հայ դե, օդին միջեն թռչելով անպես վէրթայի օր թոփ ըլիր չէր հասնի, հավք ըլիր՝ չէր կրնա թռչի:

Թռա, թռա, մեմ ա դեմս մե տունըմ էրևաց, տունմ, ան-պես տունմ, օր պատերը օսկեցե էր, վրան ալմաս ու յաղութ:

Գնացի աղոր դռան առաջը կայնա՝ չարխներս հանեցի, կամաց, կամաց նես մտա, ինչ տեսնեմ, կնիկս ու իրեք տղա: Նստեր հաց կուտեն, ես ա գնացի, անոնց սուֆրին նստա, հետները հաց կուտեի կը: Կնիկս քշվավ մնաց ու մաթ մաթ բոլորը կաշեր: Կերակուրը իրենք ձեռք չտված՝ պարպիր կը: Ալ ճարը կտռավ, տղոցը ղրկեց քառսուն հատ խնձոր բերել տվեց, օդին երեսը սափմիշ էրավ, ես ա հա-վարով կուտեի, անքան անուշ էր օր՝ համեն հոտեն չէի կշտանա: Ետև պաշլայեցի ժողվել խնձորը, կնիկս համրեց տեսավ օր, տասէրկու հատ պակսեր է, մատը խածեց՝ դար-ձավ ըսաց թե.

- Դրեշտակ ես, դև ես, մարդ ես՝ էրևցի, ինչ օր գուզես կուտամ:

Սիրտս ալ չդիմացավ՝ փափաղս գլխես վար առա թէ չէ, կնիկս ու տղաքս վրաս թափան ու լացին: Քիչ քիչ ադոնց սրտերն առա, նստանք անուշ անուշ զրցեցինք:

Ադ օրն անցավ, մեկալ օրը սապախտան կանուխ ելլեմ օր մեծ մանչս մեռեր է: Էհ ինչ պիտի էնեի, փառք կամեցածին, ետըթին էրկու տղա ա ունեի:

Մեկալ գիշերն ա անցավ՝ սապախտան աշեմ օր օրթանճա մանչս մեռեր է: Ադոր ա շատ լացի, հըմը ինչ օգուտ: Կենա ախչիկմ ունեի՝ անիկա հերիք էր:

Խուլաս, ինչ էրկնցնեմ, մեկալ օրն ա ախչիկս մեռավ: Վրա չորս օրն ա աշեմ կնիկս ա մեռավ:

Էհ ալ ինձի ինչ մնաց աշխրքին էրեսը: Տղաքս մեռան, կնիկս մեռավ, ալ ո՞ւմ համար ապրիմ, կէրթամ ես ա ծովը ընկնիմ խեղթիմ կը:

Ադ մտքով գնացի ծովին քանարը, ես ինձի ծովը քցեցի: Մեմ ա ուրտից էր ուրտից չէր մե մենծ ջանավարմ ինձի բերանն առավ, կուլ տվեց ու մտավ ծովին տակը:

Չիտեմ ալ ինչքան եմ մնացե ջանավարին փորը, ավուրը մեկը աշեմ ջանավարին փորին միջեն լուս էրևաց, հըմը կամաց-կամաց սողամ ու լուս աշխարհք էլնեմ:

Կամաց-կամաց քալելով էկա աս աշխարհքն ընկա, բըռնեցի աս խանութը ու նստեր սարճութեն կէնեմ կը, լավ

այարներ շինեմ կը, վրան քաշեմ կը կնկանս ու տղոցս ըլֆաթները: Քանի վրան կաշեմ կը՝ սիրտս կտոր կտոր գըլլի, ուշքս վերնա կը, մարած գըյնիմ վար, ետև խելքս գլոխս գուքա կենա վրան կաշեմ սիրտս թալկըտի կը, հերսս գելլե, կառնեմ ուրաքը կտոր բրտուջ կենեմ, վար լըլեմ կը ու նստեմ գուլամ»:

Խեղճ մարդն օր աս բաները պատմեր կը գուլար ու հեծեծար կը, եփ օր խլսցուց աչքերը շոլրտեց ու մարավ, ընկավ վար:

Տպագրվում է ՀԺՀ-ի IV հատորից (Երևան, 1963, էջ 408-414), ուր տպագրվել է ըստ «Ազգագրական հանդես»-ում (19-րդ գիրք, էջ 158) հրատարակված տեքստի: Գրի է առել Երվանդ Լալայանը: Գրառման հանգամանքների մասին տեղեկություն չկա:

ԿԱԽԱՐԴ ԱՐԱՊԸ

'ըլլի չ'ըլլի ժամանակով մէ էրիգ կնիգ գըլլին: Իրենք շատ աղքատ գըլլին: Օրըմ կնիգը կէրթա տներէն կօրկօտ, բ'լղուր կը մուրա: Գուքա մարթուն կ'ըսէ կը.- Ա՞յ մա'րթ, քնա' մէ քիչ մէշեցէն վառելիք բ'եր, մէ աբուր էփենք, տաք տաք ուտենք:

Մարթը կացին կ'առնէ կը, կ'էրթա մէշէն: Շատ կ'էրթա, քիչ կ'էրթա ռաստ գուքա կը խօշօր քյութուկիմ: Կացինը զարնէ կը օր մի քանի կտօր փատ կօտրէ, մէ մա տեսնէս մէ արապ դ'ուս գուքա ու հարցնէ կը.- Ա՞յ հօղածի'ն, ի՞նչ գո'ւզես:

Մարթը շվարած կ'ըսէ կը.- Աղա', խեղճ եմ, մեղք եմ, էկեր եմ մէ քիչ փատ տանեմ, աբուր էփեմ:

Արապը մեղքնա կը մարթուն վրա, կըսէ.- Ես քեզի անպես մէ բանըմ տամ օր թոռեց թոռ ուտես, չի' պարպի: Տա'ր աս սինին եփօր ըսես. «Բ'ացվէ սեղան, բ'ացվէ», ի՞նչ տեսակ կերակուր ուզես պատրաստ գըլլի կը:

Մարթը ուրախությամբ սինին կառնէ տուն գուքա: Տունը հասնելուն պես, սեղանը բ'երէ կը կըսէ.- Բ'ա'ցվէ սեղան, բ'ացվէ:

Անմիջապես սեղանին վրա ամէն տեսակ կերակուր ու խմելիք հազըր գըլլի կը:

Մէ վախտ կանցնի, մարթ ու կնիգ մտածէն կը, թէ. «Փաշային տուն կանչենք»: Մարթ ղրկէն կը, փաշային տուն կը

կանչեն, սինին դ'նեն կը, կըսե մարթը. «Բ'ացվե, սեղանս, բ'ացվե», ամեն տեսակ կերակուրներ պատրաստ գըլլին: Փաշան փորը կուշտըմ կը կշտցնե: Շնորհակալություն կը հայտնե ու դուս կելնե:

Փաշան նախանձելով խեղճ մարթու աղ սինիին վրա, գուզե ձեռնէն խլել: Մարթ ղրկե կը սինին գուզե: Խեղճ մարթը առանց գ'իտնալու փաշայի միտքը, սինին կուտա կը, տանին: Յ'էքսի օրը փաշան մե ուրիշ սինիմ ղրկե կը անօր սինիին տեղը:

Իրիկուն հացի նստած վախտը, մարթը կըսե.- Բ'ացվե', սեղանս, բ'ացվե,- ամմա շատ կը զարմանա օր կերակուր բ'ան հազր չկա, կը հասկնա փաշայի սատանությունը և բանըմ չի կրնա էնե:

Կանցնի մե վախտըմ, կենա կ'աղքտնան, կենա կնիգը էրգան կըսե կը.- Մա'րթ, քնա' մի քիչ փատ բ'եր աբուրմ էփենք ուտենք:

Մարթը կացին կառնե' կէրթա անտառը, կը հանդիպի կենա ան քյութուկին, մեկ քանի հատ կացնով զարնե կը, Արապը դուրս կելնե, կ'ըսե.- Ա՜յ անկո'ւշտ մարթ, կենա ի՞նչ գուզես:

Մարթը վախնալով կ'ըսե կը.- Աղա', սինին փաշան ձեռքես առավ, կենա մնացինք խեղճ, անտեր: Խեղճ եմ, մեղք եմ, մե քիչըմ փատ տանիմ:

Արապը կատղած, կը վերցնե մարթուն էշըմ կուտա կը,

կըսէ.- Եփօր ըսես «չիու զըռ», ետնեն օսկի կը թափի:

Մարթը կուրախնա կը, հեծնի կը իշուն վրա, գուքա կը տուն: Տունը հասնելուն պես կըսէ.- չիու, զըռ,- օսկիները կը թափին կը:

Մե օրըմ, մարթ ու կնիգ, խելք խելքի կուտան, հեծնին կը էշը, կէրթան կը բ'աղնիք: Յանվելու վախտը, համամճիին թենպեհ կընեն կը օր չ'ըլլի թե իշուն «չիո՞ւ, զը՞ռ» ըսե, վեր-ջը օսկիները կը թափի: Յամամճին ծ'են չի հանե, եփօր անօնք նես կէրթան, համամճին իշուն «չիու, զըռ» կըսէ: Էշը օսկիները կը թափե: Յամամճին եփօր աս բ'անը տեսնի կը, խելքը թռցնե կը: Խաբար կենե կը, մե հ'ուրիշ էշ բ'երել կու-տա և մյուս էշը իրենց տունը ճամբել կուտա կը:

Լօղանալէն վերջը, փարա տալու վախտը, մարթը իշուն ինչքան օր «չիու զըռ» կէնե, էշը օսկի չի թափե. էրիգ կնիգ էշը կուտան իրենց լօղանալու տեղը, կելնեն գուքան կը: Կանցնի մե վախտըմ, կենա կաղքտնան:

Կինը կըսէ մարթուն.- Ք'նա' ցախ բեր, աբուր էփենք:

Մարթը կելնի կէրթա կենա էն քյուքուկին ռաստ գուքա, վախնալօվ էրկու իրեք կացին կը զարնե, էն Արապը դուրս գուքա, կ'ըսե.- Ա՞յ հօղածին, դ'ուն ի՞նչ անկուշտ մարթ ես:- Եվ քիչ մնա կը օր մարթուն ուտե:

Խեղճը կաղաչե կը, պաղատե կը, Արապին հերսը գիջնի կը: Աս անգամին ալ մե հատ էրկանք կուտա կը, կըսէ. «Օսկի կաղա»:

Մարթը ուրախ դառնա կը տուն: Քարերը սարքե կը, կա-ղա, օսկի կը թափի:

Մարթը կը զենկիննա, դ'րկիցները գ'իմանան, գուքան կը խափեն, կըսեն.- Մեն ձ'եր երկանքը տվեք, տանինք քիչըմ բ'լղուր աղանք ու բ'երենք:

Կը տանին, տեղը ուրիշ էնղերիե քարեր կը բ'երեն: Խեղ-ճերը շատ կը դ'արցնեն, ալ օսկի չի թափի:

Կենա կաղքտնան կը, վախտըմ կանցնի, կնիգը կենա կըսե.- Պիտի էրթաս փատ բ'երելու:

Մարթը աս անգամ ճարը հատած կելնե կ'էրթա քյութու-կին քօվը, մե կացին կը զարնե, Արապը դուս կ'ելնե կը, կըսե.- Ա՜յ անկուշտ հօղածին, ադքան բանը քեզի տվի չկշտացա՞ր, կենե՞ էկեր բ'ան գուզես:

Խեղճը կ'ըսե.- Ունեցած չունեցածս ուրիշները բիթտուն տարան, խեղճ եմ, եկա կտորմ փատ տանիմ:

Արապը, ճարը կտրած, ըսավ.- Աս անգամ ա ասի կօպա-լը տար, եփօր ըսես. «Կօպալ, ել ու հ'իչի», օսկի կը թափի:

Մարթը աս անգամ ա ուրախցավ: Կառնէ կը կօպալը, գուքա տուն: Եփօր կըսե. «Կօպալ, ել ու հ'իչի», կօպալը կել-նե ու կիչնի իրեն գլխուն, լավըմ ծեծե կը:

Մարթը, խրատված, կառնե կօպալը, կէրթա փաշային տունը ու կըսե.- Փաշա, չըլլի ըսես կօպալ ել ու հ'իչի, սորա օսկիները թափին կը:

Փաշան, կարծելով թե սինիին պես է, բիրտեն բիրե

կըսե.- Կօպալ ել ու հ'իչի:- Կօպալը կելնե կը, կ'իչնի կը էնքան զարնե կը փաշին գ'լխին, օր փաշան կըսե.- Ա՜յ, սինիի տերն է էկե, տվեք թօղ տանի:

Մարթը կ'առնե սինին, քեֆով կը վազե բ'աղնեպանին քօվ: Բ'աղնեպանին կ'ըսե.- Չ'ըլլի թե ասօր ըսես կօպա'լ, ել ու հ'իչի, սօրա օսկիները կը թափի:

Համամճին գիտնա կը թը, ադ ալ իշու պես է, կըսե.- Կօպա'լ, ե'լ ու հ'իչի,- էնքան կը զարնե օր համամճին կըսե.- Յամա՜ն, իշուն տերն է էկե, տվեք թօղ տանի էշը:

Երկանք տանօղ դ'րացիին տունը կէրթա, անկից ալ երկանքը կ'առնե և ուրախ ուրախ տուն գուքա:

Կուտեն կը, խմեն կը, քեֆ կէնեն կը:

Երկնքեն իրեք խնձօր հ'իչավ. մեկն ասօղին, մեկը՝ լսօղին, մեկն ալ բօլօր աշխարհին:

Տպագրվում է «Հայ ժողովրդական հեքիաթների» 4-րդ հատորից (Երևան, 1963, էջ 484-486), ըստ Հակոբ Մկրտչյանի գիտական տառադարձության: Գրառման ձեռագիրը պահպանվում է ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի Բանահյուսական արխիվում (Երվանդ Լալայանի ֆոնդ, գոր I, N 897): Ձեռագրի վրա դրված է «Երվանդ Լալայանի խմբարշավ» կնիքը: Գրված է. «Էրզրումի բարբառով, հավաքեց Բարսեղյան 1915 թ. դեկտ. 8, Երևան»:

ԷՐԶՐՈՒՄՈՒՄ ՄԱՐԴ ՉԷՂԱՎ,ՍՏԱՄԲՈԼՈՒՄ ԱՂԱ ԷՂԱՎ

րզրումում ապրում էր մի ընտանիք, որը բաղկացած էր երեք անձնավորությունից, հորից, մորից և մի տղայից:

Որդին մի շատ վատ, շառլատան, անընդունակ տղա էր, իսկ հայրն էլ մի անպետք խարազ:

Հայրը մեռնելուց հետո թողնում է միմիայն մի կով, ուրիշ ոչինչ:

Է՜հ, խեղճ մայրն ի՞նչ անի, ինչո՞վ կառավարվի, որդին բեդելվաթ, ոչ մի գործի, բանի չի կպչի, խեղճը ստիպված կըսկսե կովի կաթը ծախել և այդպիսով ապրուստ հայթայթել ու ամեն օր տղին կը նախատե թե. «Գոնե հորդ սանիաթը արա, մի կտոր չոր հացի փող էլ է վաստկես»: Բայց որդին հեչ, որտեղ լուսացնում, էնտեղ էլ մթնացնում է ու իրա օրերը անցնում է պարապությամբ:

Օրվա մեկն էլ սրա ընկերները բըզեզն են մտնում թե. «Մենք պիտի էրթանք Ստամբոլ, չե՞ս գա իրար հետ էրթանք, այնտեղ մեր գործը լավ անց է»:

Սա էլ, խելքին կը զոռե գուքա տուն ու մորը կըսե.- Է՜, մարս, գիտես ի՞նչ:

- Ի՞նչ,- կը պատասխանե մայրը:

- Ել վեր, հազրվե, որ մենք յարաններրով պիտի էրթանք Ստամբոլ, այնտեղ մեր գործը շատ անց է: Ել, դուն էլ հազըր եղիր, կովը հետվիս առնենք, էրթանք իսի մունտառ տեղեն,

բալքի այնտեղ մարդ դառնանք, այստեղ, այսպիսությունով մարդ չենք ըլլի:

Մայրը կըսե.- Ի՞նչ կըսես օղուլ, ի՞նչ հազըր, ի՞նչ բան, ինչով պիտի էրթանք, ունինք, չունինք զաքի մե կովմ ունինք. ան ալ տանինք ճամբան սատկեցնենք, ետև ի՞նչ էնենք, մանավանդ որ հորդ յաթիքյարն է, կովին կաշեմ կարոտս կառնեմ:

Տղան կըսե որ.- Չէ', այդպիսի բաներ չկա մեր աշխարհումը, արդեն վճռել պրծել ենք, ե'լ, թե չէ անոնք կէրթան, մենք կը մնանք:

Է՜հ, մայրն էլ ի՞նչ անի, ճարահատված գելնե, շալը կառնե, տղան ալ կովի չվանը բուկը կը ցկե, առաջ կը խառնեն հո՜, հո՜, կէրթան կը հասնին ընկերներուն, ու կը շարունակեն միասին ճանապարհները: Կովը կանանչ խոտը արծելով կէրթա, մայր ու տղա էլ բունբունալով-դունդունալով կէրթան ու կը հասնին ի մայրաքաղաքն Ստամբոլ:

Ընկերները կըհեռանան, այս տղան էլ կովի ու մոր հետ միասին կը գնան մի գետնափոր տուն կը բռնեն, մորն ու կովին կը տեղավորցնե, իսկ ինքը կէրթա, ո՞ւր, միայն տերը գիտե:

Մութը գընգնի, գուքա տուն:

- Է՜, մայրս, բանըմ կա՞ ուտելու:

Մայրն ալ կըսե.- Ինչ որ աստված տվել է:

Կուտեն ու կը քնին:

Այդպես մի քանի օր, մի երկու շաբաթ կանցնի, որդին պետքը չի սեպե, թե գործ աշե, բանի աշե:

Մայրը կըսե.- Որդի'ս, ախր ասպես բան չի ըլլի, բերիր աստեղ ինձի ցկիր, թե լավ գործ կա, ո՞ւր է հըբը ոչինչ չես անե:

Տղան կըսե որ.- Մարս, քյարաստա է պե՞տք, քյարաստա՞:

Մի օր էլ կըսե.- Մարս, բեր իդի կովը ծախե'նք, փարին քյարաստա առնեմ, գործ անեմ, թե չէ այսպիսով բան չի ըլլի:

Մարը մի քիչ կը ընդդիմանա, հըմը որդին բանի տեղ չի դնե: Կովը կը բերե, չվանը բուկը կը ցկե ու առաջ կը խառնե:

Սիրտն ելած մայրը ճար ու ճուր կանե, այսքանը կըսե թե.

- Օղո'ւլ, տանելուն կը տանիս, տես չխաբվիս, այդ մեյդան այնպիսի մարդիկ կան, որ շատ կը խաբեն:

- Ֆառա կաց, մարս, ադոր համար դարդ մի էնե, ինձի չեն կրնա խաբե: Աստված դու առաջնորդե,- կըսե ու ճամբա կը ընկնի դեպի մեյդանը, կը հասնի խափանը ու կը կայնի:

Դրա դեմն էլ կա շինված մի շատ լավ, հոյակապ տուն: Հենց այդտեղ էլ բնակվում են այդ խաբեբաները:

Աղան կը տեսնի, որ մի խամ մարդ մի լավ կով ձեռքը կանգնած է, կը կանչե ծառաներից մեկին (բալկոնից ցույց տալով).

- Տեսնո՞ւմ ես, կովը ձեռքը մոլորվել կայնել է, գնա', շո'ւտ խաբի'ր, ձեռքիցը ա'ռ, բե'ր:

Այս ծառան էլ հավար, հավար գուքա, կը մոտենա ու

կըսե.

- Բարի աչողում:

- Աստծու բարին:

- Ծախու է, հա՞, ի՞նչ տամ իսի ղառղիդ: (Մանչը կը զարմանա):

- Ի՞նչ ղառղա, ի՞նչ կըսես:

- Չըբը ինչ, ղառղիդ ի՞նչ տամ:

- Տո ո՞ւր է ղառղա, իմ ծախածըս կո՞վ է, կո՞վ, լավ, եղոտ կով:

- Դե լա՞վ, գինը ըսե, ի՞նչ տամ ղառղիդ:

Խեղճ մանչուն հերսը գելնե, կըսե կոր.- Գնա՛, ես ծախու ղառղա չունեմ:

Ծառան քոռ փոշման, կէրթա, կըսե օր.- Աղա՛, չը կրցա խաբել:

Սրա բարկությունը գուքա, կը կանչե ամենագլխավոր խաբողին ու էլի ցույց տալով կըսե.

- Գնա՛, խաբիր, բեր, լավ ղավուրմացու է, անենք և ուտենք:

Մյուսը նաև նրա պես կը գնա կըսե.

- Բարի աչողում:

- Աստծու բարին:

- Աս ի՞նչ է ծախածդ, սառչա՞ է, ի՞նչ տամ, գինը ի՞նչ է:

Տղան կը զարհուրի ու կըսե ինքն իրան. «Այս ինչ տարօրինակ մարդիկ գուքան, մե կարգով մուշտարիմ չի գա, որ հոգիս խայլառ էնեմ»:

- Իմ ծախածըս կո՞վ է կո՞վ, սառչան ի՞նչ է, բանն ի՞նչ է, կուզես առնել ըսե՝ կովիդ գինը ի՞նչ է:

Էլի ծառան կըսե.- Տո խելառ ես, ինչ ես, մեկ նայիր, դա կո՞վ է, սառչա է: Լավ, գինը ասա տանեմ, թող գյումանով կով ըլլի:

Տղան կըսե որ.- Ես քեզի պեսներին ոչ մալ կուտամ և ոչ ալ գին կասեմ, հայդե, գնա քու ճամփան:

Սա էլ դատարկ կէրթա և միևնույն բանը կասե որ.- Չկարողացա, պինդ բան է շատ:

Աղայի հերսը շատ գելլե ու կըսե.- Բերեք մուշտակս, տեսեք ես հիմի ի՞նչպես կը բերեմ:

Հագնի կապե կը՝ գա մեյդան.

- Տղա՜, այս ինչ լավ պլտրչին է, ծախո՞ւ է:

- Այո, աղա:

- Է, գինը ի՞նչ է:

- Է,- կըսե,- քեզի պես աղային հետ բազար անելը որն է, դու չիտե՞ս ինչ է որ:

- Գիտեմ, համա դու էլ ասա,- կըսե, ու կը շարունակե,- պըլտըրչին տուր տանեմ, գնա դու գինը իմացիր, ով որ ինչ արժեցնե, ես նրանից հինգ դուրուշ էլ ավել տամ, տունըս էլ

այդ լավ տունն է:

Տղան կը գնա հարց ու փործ կանե, գիմանա որ խափված է. «լավ» կըսե ու կէրթա փողերն ստանալու: Ծառաներուն կասե, որ գնան փողերը բերեն: 7-8 դուրուշ կառնե, կը գնա էն դռանը մոտը կը կանգնի, որտեղ կովին հավարհավար մորթում են: Ծառաները կասեն.- էլ ինչի՞ ես կանգնել, գնա՛ էլի:

Մանչը կըսե.- Յարս որ մեռավ, օսիաթ արավ թե. «Ինչ կենեք էրեք, կովն որ կը ծախեք պոչը չը ծախեք», հիմի կաղաչեմ որ պոչը տաք, ձեզի որ պետք չէ:

Դրանք էլ կուտան, ասիկ կառնե ու յալլա դամուրչընոցը, լա՜վ, սըխ մխել կուտա, մեջքը կը կապե, կէրթա տուն, մորը կըսե.

- Քա, մարս, տեսար, կըսես թե «խաբվիս կը», այնպես մե աղայիմ ծախեցի, որ այսքանը բեյ տվեց, ըսավ օր՝ «մյուսն ալ ետև կուտամ», հըմը մարս ինչ գըլլի իսի մեր դրկիցներեն էվատի մե ղաթըմ հալավ դայրա գտի:

Մարը կըսե.- Օղուլ ի՞նչ պիտի էնես, կենա ինչ սատանան առաջդ պայրաղ է բացել ուրմիշ ես եկե:

- Օ՜, չէ, չի ըլլի, իլլաքի պիտի գտնիս:

Մայրը կէրթա մե ղաթըմ դայրա կը բերե, մանչը ղոլթուղը կը զարնե, կէրթա պառիկմախեռի մոտ ու կըսե.

- Ինձի մե լավ, 16-17 տարեկան աղջիկըմ շինե, ահան ալ շորերս, հագու:

Պառիկմախեռը կասե թե.- Մի ոսկի է:

- Թող լինի, կտամ (մի ոսկին էլ արժե 8-9 ռ.):

Կը շինե, կը հագցնե, ուղիղ մի սիրուն, շատ սիրուն աղջիկ:

Սա սպիտակ չալման ոտքից գլուխ կառնե, կէրթա այն աղայի պատշգամբի տակ կը կանգնի: Ծառաները կը նկատեն սրան, կըգան կը մոտենան ու կը հարցնեն, ի՞նչ է ուզում: Նա էլ կը պատասխանե թե.

- Ձեր աղային հարցրեք թե աղջիկ պարոն սիրել չի՞ կամենում:

Սրանք կը նայեն երեսին, հրեշտակի նման մի սիրուն աղջիկ, կը գնան աղայի մոտ ու հարց կառաջարկեն թե.

- Աղա, մի աղջիկ պարոն է եկել, ասում է թե. «Ձեր աղան աղջիկ պարոն չի՞ սիրում»:

Աղան հարցնում է.- Սիրո՞ւն է:

Ծառաները պատասխանում են.

- Շա՜տ սիրուն է, նայել անգամ չէ կարելի, սիրունությունից մարդ կամաչե:

Աղան իսկույն կը հրամայե.- Հրավիրեցեք:

Ծառաները կը գնան և ներս կը բերեն. սրանք մեկս մեկու կը ողջունեն հետո աղան կասե.

- Աղջիկ պարոն, ինչո՞ւ մի քիչ վաղ չէկար, այսօր մենք ղավուրմա էինք եփել և շատ լավը, վաղը գայիր բոզբաշը միասին ուտեինք: Բայց որ դա անցել է, կը հրամայե՞ք ձեզ

համար ղավուրմա բերել տամ մի քիչ ուտեք:

Աղջիկ պարոնն էլ կամք կտա: Աղան կը հրամայե ծառաներին, որ բերեն սեղան պատրաստեն: Իսկ աղջիկ պարոնը իր մտքումը կասե թե. «Գոնե չեղավ, չեղավ, մի անգամ էլե իմ կովիս միսը ուտենք»:

Սեղանը պատրաստելուց զանազան ուտելեղեններով, ծառաները կը հեռանան, իսկ սրանք կը նստին կուտեն, կը խմեն լավ, ուզածի պես, բավական ժամանակ էլ կանցնի, աղջիկ պարոնը կը հարցնե թե.- Ձեր քնելու ժամանակը ե՞րբ է:

Աղան էլ պատասխանում է թե.- Ուզում ե՞ք հիմա էլ կարելի է քնել:

Ծառաներին կը հրամայե անկողին պատրաստել: Նրանք էլ, ինչ որ աղան լավ և խաս բաներ ունի առաջ կը բերեն, կը պատրաստեն ու հետո կասեն թե. «Էլ ինչ կը հրամայեք»: Աղջիկ պարոնը կասե, որ «ոչինչ» ու աղային կը հարցնի թե»- Չէ՞ր կարելի այս գիշեր ծառաներին մի կողմ հեռացնել:

Աղան կը կանչե քառասուն ծառային ամեն մինին մի մի ոսկի կտա և կասե.- Գնացեք, այս գիշեր դուք էլ քեֆ արեք, բայց որ լույսը կը բացվի արիք:

Սրանք ոսկիները կառնեն ու կնտըլ-մնտըլ սանդուղքներից իջնելով կէրթան: Դռները կփակեն ու իրանք էլ պառկելու կը պատրաստվին:

Աղջիկ պարոնը կասե որ.- Մեզանում սովորություն է, որ առաջ տղամարդը կը պառկի, հետո կինը:

Աղան կը պառկի, իսկ աղջիկ պարոնը ծխախոտը ծխելով ման գուքա և կը հետազոտե սենյակները, թե ինչ աչքի ընկնող բաներ կան: Բայց աղան համբերությունից դուրս էկած ասում է.

- Աղջիկ պարոն, դե արի':

- Լավ, գուքամ,- կըսե, ու (գիտեք ինչ, էն մըխած պոչը էլի իր մեջքում պահած ունի) էլի ծխելով ման գուքա:

Երկրորդ անգամ աղան կըսե.- Դե արի':

- Լավ,- կըսե, ու պոչը մեջքից հանելու թատառուկ կանե:

Մեկ էլ որ կասե, սա պոչից բռնած ցույց կտա գլխավերևից ու կը հարցնե.

- Աղա՞, իսիկ ի՞նչ է:

Աղան ասում է.- Չգիտեմ, պոչ է, ինչ է:

- Աղա', իսիկ ի՞նչ է:- էլի,- աղա, իսիկ ի՞նչ է (վերջինը ավելի բարձր ձայնով):

Հետո իրան զարնելով աղային. «Ղառղա է, թե սառչա է, թե պլտրչին է, թե ղառղա է, թե սառչա է, թե պլտրչին է, թե (կըսե ու կուտա չփլաղ աղային) ղառղա՞ է, թե սառչա է, թե' պլտրչին է», այնքան կը զարնե որ մարդը արյունլվա, փրփրած, ուշաթափ վայր կը ընկնի:

Աղջիկ պարոնը վերմակը քցելով վրան, ինչքան որ աչ-

քի ընկած բաներ կան և արկղիկով ոսկին կը հավաքե ու կէրթա, շորերը կը փոխե, իր շորերը կը հագնի, և դեպի տուն կուղղե յուր քայլերը և մորը կըսե.

- Մարս, ահա քեզ ոսկի և այսքան արծաթեղեններն էլ ընծա, կովն առնող աղան տվեց, տեսա՞ր ինչ լավ մարդու եմ ծախել, որ ինքը իրան խղճովը կը վարձատրե և ասավ որ՝ աստված շիատ լինի էլի կուտամ:

Սրան թողնենք իրա տունը, գնանք աղայի մոտ:

Լուսաբացին ծառաները գուքան: Մի երկու ժամ սպասելուց կը տեսնին, որ ոչ ձայն կա և ոչ ծպտուն, իրանք իրանց կասեն. «Մեր աղան այսքան երկար քնողը չէր, չը լինի մի վտանգ պատահած լինի»: Մի քիչ էլ կըսպասեն, և ոչ մի ձայն:

Ծառաներից մեկը կըսե.- Ես կը գնամ և կը նայեմ:

Երբ ներս կը մտնի և կը տեսնի աղայի անկողինը գզված և արյունլվա, կը հավաքե մյուսներին, որ իմանան բանի էությունը: Բոլորը կը հավաքվին կը գան, վերմակը հետ կը տանին և ի՜նչ, աղան փրփրած, արյունլվա ընկած է, համարյա անշնչացած: Մեկը ցած ձայնով ձայն կտա. «Աղա' (մի քիչ բարձր) աղա՜ (էլի բարձր), աղա՜:

Աղան էլ, մի հառաչ արձակելով՝ «Ը՜-ը՜-ը»:

- Տո տղերք, աղան դեռ կենդանի է, ջո'ւր, ջո'ւր հասցրեք:

Ջուրը կը բերեն աղայի երեսին կը սրըսկեն, աղան ուշքի գուքա և կասե տնքալով.

- Ա՜խ, տղայք, գրող ուտեինք, մահ ուտեինք, այդ կովը չուտեինք, գրող ուտեինք, մահ ուտեինք, այդ կովը չուտեինք (երեք անգամ կը կըրկնե):

Ծառաները բանի էությունը հասկանալով ասում են. «Ը-ը-ըմ, աղջիկ պարոնը կովի տե՞րն է եղել»:

Սրանք էստեղ մնան, մենք գնանք էն տղայի մոտ:

Էն տղան էլ երկրորդ օրը կը գա աղայի պատշգամբի տակ և ականջ կանե, թե, աղան մեռավ թե կենդանի է և ինչ է պահանջում, կամ ուզում: Լսում է, որ աղան ասում է.

- Ինձ համար Ինկիլիզից մի հեքիմըմ բերեք տվեք, այստեղիները չեմ ուզում:

Եվ ինչու համար, նրա համար որ այնքան խաբեբա է, որ ամբողջ քաղաքը խաբելով վառել է, վախենում է, թե այդտեղի բժիշկները կը թունավորեն իրան, ուստի կը պահանջե որ Ինկիլիզից բերել տան:

Էս տղան իմանալուն պես կը վազե պառիկմախեռի մոտ, ոսկին կը տա և կասե.

- Ինձ մի ինկիլիզ շինե:

Մի ցիլինտըռ էլ նորը բերել կտա, շորերը և իր ուզածի պես երիտասարդ, մի քանի պուզիրոկներ էլ կառնի, ծվի սպիտակուցը առանձին, դեղնուցը առանձին, ածխաջուր ու այդ տեսակ մի քանի բաներ դարսած մի կարզինի մեջ, անցնում էր փողոցներով ու բղավում.

- Ինկիլիզու եմ եկել, լավ, թագավորական լայեղ հեքիմ եմ:

Եվ երեք չորս անգամ անցնում էր հենց այն փողոցով, որտեղ էր աղայի բնակարանը: Այդ րոպեին տեսնում է դռան ծառաներից մեկը և տուն է վազում, աղային ասում.

- Աղա, մե հեքիմ է եկել ինկիլիզու, գուզես կանչեմ:

Աղան ասում է.- Կանչե, կանչե:

Ծառան իսկույն գուքա կը կանչե:

Սա էլ կը գա, վերև բարձրանալով աղայի մոտը կը քննե ցավերը ու կասե.

- Աղա, այս ինչ բան է, ասեմ ծեծել են, քեզ պես մարդուն ո՞վ պիտի վստահի ծեծելու, բայց քո վերրքերը երևում են, որ ծեծված է, այն էլ մեխերով, վերրքերը մեխի տեղեր են:

- Աղան կը զարմանա, թե այս ինչ լավ բժիշկ է, որ իսկույն հասկացավ բանի էությունը և կառաջարկե իր վարձատրությունն ու կըսե.

- Այժմ ի՞նչ է հարկավոր ինձ:

Նա էլ կը պատվիրե.- Բաղանիք:

Ծառան իսկույն գնում է և պատվիրում, որ ոչ ոքի ներս չը թողնեն, որ յուր աղան է գալու և լավ պատրաստեն:

Կը գա, աղային էլ կըսե որ.- Արդեն պատրաստ է:

Աղան կըսե ծառաներին, որ.- Դուք էլ բոլորդ արիք գնանք, բոլորն էլ ուրախանում են և հավաքվում գնալու:

Բայց պ. բժիշկը ասում է, որ.- Ես այդ տեսակ հագնված մարդկանց հետ տեղ չեմ գնում:

Եվ աղան կը հրամայե, որ ինչ խաս ու ղումաշ շորեր ունեն նրանք հագնին և ոտներն էլ արծաթյա քոշերը:

Ամենքի պատրաստվելուց հետո երկու ծառան ընկնում են աղայի ղոլթուղներից և ուղևորվում են քաղանիք: Երբ հասնում են, ծառաները աղային հանվեցնում ու տանում են ներս, իրանք էլ սկսում են հանվելը: Այն ժամանակ բժիշկը ասում է.

- Գիտե՞ք ինչ, ես աղայի շահ տամարից պիտի արյուն առնեմ: Երբ սկսեմ, նա կը ճվճըվա. «Յամա՜ն հասե՜ք, օգնեցե՜ք», չլինի թե այդ րոպեին ներս մտնիք, ես կը շշկլվեմ, սխալ կը կտրեմ և այն ժամանակ աղանի քանից կը պրծնի:

- Լավ,- կասեն, ու ամենքը կը հեռանան առանձին-առանձին լողանալու:

Յետո բժիշկն է ներս մտնում՝ փեշտամալի տակից մեջ-քը փաթաթած կովի պոչը, ծխախոտը ծխելով գյոբակի շուրջը կը պըտըտի, իսկ աղան հառաչելով ասում է.

- Յեքիմ աղա, վերքերս կսկծեց, չեմ դիմանա:

Իսկ բժիշկը ասում է.- Թող քրքրի դեռ վաղ է, ժամանակ կա.- ու պոչը մեջքից քիչ-քիչ դուրս կիհանե, երբ երրորդ անգամ ասում է, թե. «Չեմ դիմանա», հեքիմը այդ րոպեին պոչը դուրս կը հանե ու գլխավերևը կը կանգնի.

- Աղա՜, իսիկ ի՞նչ է:

Երբ աղան պոչը կը տեսնի, հոգուն տունը կը մարի:

Հեքիմը էլի կը կրկնե.- Աղա՜, իսիկ ի՞նչ է,- և երկրորդ անգամ էլի ծեծելով մարմնին, կը մրմնջա,- ղառղա' է, թե սառչա է, թե պլտրչին է, ղառղա է, թե սառչա է, թե պլտրչին է, թե ղառղա է, թե սառչա է, թե պլտրչին է: Նա կը բղավե, կաղաչե, օգնություն կը խնդրե, բայց ոչ մի տեղից, սա իրա գործը գիտե, տուր թե կտաս: Երբ տեսավ, թե արդեն ուշաթափվել է, փրփրած վայր է ընկել, կը թողնե նրան այնտեղ այնպես և ինքը դուրս գալով, բոլոր շորերը, քոշերը կը հավաքե, դուռը դրսից կը փակե ու կը գնա: Տանելով, շորերը կը ծախե քոշերը բոլորը, փողերը կառնե, շորերը կը փոխե ու տուն կէրթա, մորը ասելով.- Ահա, մարս, կովը առնող աղան էլի այսքան փող տվեց, ու ասաց որ. «Աստված շիատ ըլլի, էլի կտամ»:

Դրան թողնենք իրա տունը, գանք մենք բաղանիք:

Ծառաները մի բոլ լողանալուց հետո կըսեն.- Աղայի ձայնը էլ չի գա, արիք գնանք տեսնինք ինչպես եղավ:- Կգան որ ինչ, աղան էլի այն դրության մեջ է, դեռ ավելի վատ, քան թե տունն էր: Արյունը կը հեղա, ինքը փրփրած. մեկը մյուսին ասում է. «Մի գուցե այդ բժիշկը էլի կովի տերը լիներ»: Կը լսեն, ականջ կը դնեն, որ աղան մի փոքր կը հըծծա, ձայն կը տան ցած ձայնով. «Աղա', աղա՜ (մի քիչ բարձր ձայնով), աղա՜», աղան ձայն է հանում. «Ը-ը-ը՜» հառաչ արձակելով՝ «Տղերք, ջուր հասցրեք, աղան դեռ կենդանի է»: Էլի ջրովմրով ուշքի կը բերեն, աղան էլի տնքալով կըսե.

- Գրո՜ղ ուտեի՜նք, մա՜հ ուտեի՜նք, այդ կովը չուտեինք: Ա՜խ, գրո՜ղ ուտեի՜նք, մա՜հ ուտեի՜նք, այդ կովը չուտեինք:

Ծառաները մեկ-մեկու երես են նայում և հասկանում էլի օյինբազությունը:

Վերջապես ծառաները դուրս գուքան, որ շորերը հագնին ու աղային տուն տանին, կնայեն որ՝ ոչ շոր կա, ոչ ոտնաման, այս ինչ բան է. ձայն կտան, կը բղավեն, ոչ ոք լսող չկա և ոչ էլ մարդ է երևան գալիս: Վերջապես շատ իրարանցումից համամչին գուքա, կը հարցնեն, նա էլ կը հայտնե, որ ինքը երբեք չէ եկել, ինչ որ իրանք եկել են ներս. «Ահա սա է իմ այստեղ գալը, ձեր գալուց հետո», ինչ անենք: Տուն կուղարկեն մեկին, որ շորեր բերի, հագնեն, տուն գնան: Շորերը կը հագնին, աղային կը հագցնեն և կը դնեն նասիլկի մեջ ու տուն կը տանին (որովհետև այն ժամանակ կառք չկար): Բաղանիքը, ասենք շատ թե քիչ օգնել էր, վերքերը կակղացել էր ու դեղերով, չնչին բաներով մի քիչ առողջացավ:

Մի ամիս ու կես, երկու ամիս անցնելուց հետո, էլի մեր տղայի միտքը փոխվեց թե. «Մեկ գնամ տեսնիմ աղաս ինչ է անում, մեռա՞վ թե կենդանի է»: Յուր շորերով էլի կը գնա պատշգամբի տակ ման կը գա և կը լսե, որ աղան ասում է. «Ինձ համար աչք անցուցեք, երբ կը տեսնիք քյարվանը, ինձ իմաց տվեք, որ պիտի գնամ հաճը, մի երկու տարի այնտեղ մնամ, թե չէ էն սատանան որտեղ որ է կը գա և մի օր

գլխիս մի վտանգ կը բերի, գնամ մի քանի ժամանակ հեռանամ, թե աստված տվեց էլի հետ եկա, լավ, թե չէ՝ ինչ որ կամեցել է»: Այս տղան որ այս բաները կիմանա, իսկույն կը վազե մեյդանը, 2 ուղտ կը գնե, ուղտապանի շորերը, նրա աշկերտը մի օրով կը վարձե, կը գնա փողոցից զանգերզլեր կառնե, ուղտերի վզից կը կախե ու փողոցով կանցկենա ու կը բղավե. «Մեծ քյարվան ունեմ 38 հատըս քրեհով եմ տվել երկուսըս է մնացել, ով որ կուզե թող գա հաճը կը տանեմ»: Ծառան կիմանա, այս, կը գնա աղային կասե, որ.- Հաճը գնացող կա, մեծ քյարվան,- ասում է,- ասում է, 38 հատըս քրեհով եմ տվել, մնացել է երկուսըս, ով որ կուզե, թող գա, տանիմ:

Աղան կը հրամայե կանչել, կը հարցնե թե.- Կը տա՞նիս, բան,- նա էլ կասե, որ.- Ինչու չէ, քեզ պես աղային էլ մարդ չը տանի: Բազար կանեն, փողը գլխանց կառնե ու աղան ալ ծառաներուն կը հրամայե երկու սընդուկ ոսկի լցնել և բառնալ ուղտի վրա, իսկ մյուս ուղտը պատրաստել իրան նստելու: Ուղտապանի աշկերտը այս ամենը կարգադրելուց հետո աղային էլ կը նստեցնե, հետո մեկը մի ուղտը, մյուսը մեկը զընգզընգալով աղային հաճը կտանեն քառասուն ծառաներն էլ ետևիցը: Երբ մի քիչ կհեռանան, կըսե.- Աղա, մեղք են ծառաներդ, արձակե թող գնան, ինչքան էլի պիտի բաժանվիք, ինչո՞ւ զուր տեղը չարչարվին:

Աղան կըսե.- Այո, լավ ասիր, թող գնան,- և հրաժեշտի ողջույն տալուց հետո ասում է.- Մեր արհեստը պինդ պահե-

ցեք, տանըս լավ նայեցեք: Եկա՝ եկա, չեկա՝ ինչքան որ կարողություն ունեմ հավասար բաժանեցեք ու շարունակ մնացեք իմ տան մեջ ու ինձ ողորմի տվեք:

Այս տղան, աղայի ծառաներին ճանապարհ գցելուց հետո, իրա վարձած ուղտապանի աշկերտին էլ կը ճամբե ու հանգիստ կը շարունակե ճանապարհը:

Մի քիչ գնալուց հետո աղան կը հարցնե.- Ո՞ւր է քո քարավանը:

Նա էլ ցույց կուտա հեռվից թե.- Տե՞ս, այնտեղից երևում է, մի քիչ էլ գնանք կհասնենք:

Էլի կը շարունակեն ճանապարհը, աղան կարծես զգում է իր գլխի գալիքը և հարցնում է.- Ո՞ւր են, չեն երևում:

- Ա՜յ, էն դումանը որ կերևա, իմ քարավանն է, մի քիչ էլ, կը հասնենք: (Եվ գիտե՞ք, կովի պոչն էլի յուր մեջքում ունի պահած):

Կը գնան մի քիչ էլ, մի ժայռի կը հասնին, տղան չորս կողմը կը նայե, որ ոչ ոք չկա, ամայություն է տիրում այդտեղ, ուստի կանգ է առնում, պոչը մեջքիցը հանում, աղային դեմ անելով դարձյալ ասում է.- Աղա՜, իսիկ ի՞նչ է, մեկ նայիր, աղա, իսիկ ի՞նչ է:

Բայց երևակայեցեք աղայի դրությունը էդ րոպեին, լեղին կը պատռվի, արյունը կը ցամաքի, ի՞նչ անի այդ ամայի տեղում: Կը սկսե աղաչել, պաղատել, բայց ուշք դարձնողը ո՞վ է, մտքումը տղան կըսե. «Դուք շատ շատերին եք

վառել, ես էլ ձեզ պիտի վառեմ» ու էլի կըսե.- Աղա՜, իսիկ ի՞նչ է,- ու կը սկսե զարնելը. «Ղառղա՜ է, թե սառչա՜ է, թե պլտրչին է, ղառղա՜ է, թե սառչա՜ է, թե պլտրչին է, ղառղա է, թե սառչա է, թե պլտրչին է» ու կուտա ջանին. այնքան որ հոգին ավանդած աղան ուղտի վրայից վայր կը ընկնի: Սա կը քաշե մի կողմ, մի բուռը հող կածե վրան, ինքը ոսկիքը, ուղտերը կառնե ու կէրթա քաղաքը: Գիշերով կը հասնի, յուր շորերը կը հագնի, զընգզընգալով սունդուկներով ոսկին տուն կը տանի ու մորը կըսե.- Մարս, արի ոսկիքը տուն տար, կովիս գինն է, այս էրկու ուղտն էլ հետը աղան ինձ ընծայեց, բայց ես ի՞նչ եմ անում ուղտը, ծախեմ, վաղը փող կանեմ:

Ու այդպես էլ արեց: Մի շքեղ տուն էլ վարձեցին, մոր հետ զուգվեցան ու սկսեցին կարգին ապրուստը:

Էրզրումում մարդ չէղավ, Ստամբոլում աղա էղավ:

Տպագրվում է «Հայ ժողովրդական հեքիաթներ»-ի 4-րդ հատորից (Երևան, 1963, էջ 465-475): Գրառման ձեռագիրը պահպանվում է ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի Բանահյուսական արխիվում (Երվանդ Լալայանի ֆոնդ, գործ I, N 898): Ձեռագրի վրա դրված է «Երվանդ Լալայանի խմբարշավ» կնիքը: Վերնագիր չունի: Ձեռագրի առաջին էջում վերնագրի փոխարեն գրված է «Հեքիաթ», այնուհետև նույն էջում հեքիաթի կողքին գրված է. «Էրզրումի բարբառով»: Գրառման հանգամանքների` ասացողի, գրի առնողի, ժամանակի և այլնի մասին տեղեկություններ չկան:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

«ՄԻՏՔ» ՎԵՐԼՈՒԾԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

ՋԱՎԱԽՔԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԵՔԻԱԹՆԵՐ

ISBN 978-99941-2-635-4

Տպագրությունը՝ օֆսեթ
Չափսը՝ 64x90 1/16
Թուղթը՝ կավճապատ
Ծավալը՝ 4.5 տպ. մամուլ
Տպաքանակը՝ 500 օրինակ

0014, Հայաստան, ք. Երևան, Աղոնց 13/7
էլ. փոստ՝ info@topprint.am

